

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Efektivita trestu v současné české realitě

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. et Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala.
Ivana Chrástková Blahová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Efektivita trestu v současné české realitě“ zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Velehrad, 22. dubna 2009

.....
Ivana Chrátková Blahová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové za důvěru a cenné připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji celé rodině za morální podporu při studiu, pomoc a vstřícný přístup, zejména pak manželovi Romanovi a dceři Klárce. Velmi si toho vážím.

Děkuji Petře a Tereze.

Ivana Chrástková Blahová

Dnešní děti milují přepych, jsou nevychované, pohrdají autoritami, neváží si starších...Ve svém domě nejsou služebníky, ale tyrany...Odporují rodičům...a tyranizují své učitele.

Sokrates, 390 l. př. Kr.¹

¹ Sal Severe, *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. (přel. Koldinský, M.), 2. vyd. Praha: Portál, 2007, 200s. ISBN 978-80-7367-324-6.

Obsah

ÚVOD	6
1 HISTORICKÝ KONTEXT RODINNÉ VÝCHOVY V EVROPĚ A V ČECHÁCH	8
1.1 POJETÍ RODINNÉ VÝCHOVY V EVROPĚ.....	8
1.2 RODINNÁ VÝCHOVA V DOBĚ OSVÍCENSTVÍ V ČECHÁCH.....	10
1.3 LEGISLATIVNÍ OCHRANA DĚTÍ V 19.STOLETÍ	12
1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	13
2 VYMEZENÍ POJMŮ TREST A TĚLESNÝ TREST	15
2.1 DEFINICE TRESTU.....	15
2.2 DEFINICE TĚLESNÉHO TRESTU.....	16
2.3 DŮSLEDKY TĚLESNÝCH A PSYCHICKÝCH TRESTŮ	17
2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	18
3 TĚLESNÉ TRESTY Z POHLEDU PSYCHOLOGIE	20
3.1 VÝVOJOVÉ POTŘEBY A TREST	20
3.2 EFEKTIVITA TĚLESNÝCH TRESTŮ Z POHLEDU KLINICKÉ PSYCHOLOGIE	26
3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	33
4 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A TĚLESNÝ TREST	34
4.1 RODINNÁ VÝCHOVA V SOCIALISMU	34
4.2 ČESKÁ RODINA VE 21.STOLETÍ.....	37
4.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	43
5 PRÁVO A TĚLESNÝ TREST	45
5.1 HISTORIE ŠVÉDSKÉHO ZÁKONA	45
5.1.1 První pokusy omezit tělesné tresty v letech 1920 – 1949	45
5.1.2 Legislativní změny v letech 1950 – 1960.....	46
5.1.3 Boj za dětská práva v 70. letech	46
5.1.4 Podpůrná opatření, od roku 1979 po současnost.....	47
5.1.5 Závěr.....	48
5.2 OCHRANA PRÁV DĚTÍ V ČESKÉ REPUBLICE	49
5.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	51
6 RODINNÁ VÝCHOVA	52
6.1 PRAKTICKÉ VYUŽITÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	53
6.1.1 Přednáška na téma: Účelnost tělesných trestů v rodinné výchově.....	55
6.1.2 Vyhodnocení přednášky	65
7 PŘÍNOS SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	67
RESUMÉ	70
ANOTACE	73

ÚVOD

Diskusi mezi laickou i odbornou veřejností otevřela paní ministryně pro lidská práva Džamila Stehlíková svým návrhem o přijetí zákona, zakazujícího tělesné tresty v rodině. Na potřebě zákazu se v březnu 2008 shodl vládní výbor pro práva dítěte. Tento návrh se setkal s nesouhlasnou reakcí naprosté většiny naší společnosti. Reakce zástupců odborné i laické veřejnosti, které přinesla média, byly shodně odmítavé a znevažující autorku návrhu. Podle Jaromíra Jirsy, bývalého předsedy soudcovské unie, se uzákoněním pohlavku jako trestného činu nesníží fyzické napadání dětí a stát by neměl v takové míře zasahovat do rodinného života. S jeho názorem vyjádřil souhlas také rodinný poradce Petr Šmolka, který navíc vyjádřil obavu, že by takový zákon mohly děti zneužívat proti svým rodičům. Podobný názor má také ředitelka Sdružení náhradní rodinné péče Věduna Bubleová. Podle ní by se měla řešit spíše situace týraných a zneužívaných dětí v Česku, kterých neustále přibývá. Podle odhadů může jít až o 40.000 dětí ročně.² Karel Steigerwald píše ve svém příspěvku: „*Ministryně Stehlíková je proti fackování a má další ušlechtilé nápady...právě bojuje s alkoholismem mládeže, s fackami, které dávají tupí rodiče dětem, a s drahou sodovkou...Ráda by lidi polepšila, což je chvályhodné, ušlechtilé a marné....To jsou všechno témata proroků, kazatelů a zvěstovatelů...Stehlíková by z proroctví chtěla udělat zákony. Nedaří se jí to, snad proto, že většina ministrů jsou tupí chlapi. I když často podivní, pořád mají víc rozumu, než Stehlíková...*“³. Jako by Česká republika byla zapomenutým ostrůvkem v širém oceánu, odříznutým od civilizace a ne svébytným demokratickým státem ve středu Evropy. Přitom kolem nás probíhá celosvětová kampaň, směřující k celosvětovému zákazu tělesných trestů na dětech v rodinách. Z vlastní zkušenosti, v roli vychovávané i vychovávající, vím, že efektivita tělesných trestů je výrazně přeceňována a nejsou dostatečně doceněna rizika, spojená s užíváním tělesných trestů. Výzkumy potvrzují, že tělesné tresty jsou z dlouhodobého hlediska neefektivní - nevedou k upevnění disciplíny a změnám chování u dětí. Mohou však mít negativní následky zdravotní, fyzické a psychické. Mohou vést ke zhoršení vztahů mezi

² <http://www.novinky.cz/clanek/139738-soudci-jsou-proti-zakazu-pohlavkovat-deti.html> (13.5.2008).

³ MF DNES 2. 10. 2008, s.10.

rodiči a dětmi. Existuje větší pravděpodobnost, že bité děti budou jako rodiče své děti také bít.⁴

Cílem mé práce jsou odpovědi na otázky:

- Jak mohou tělesné tresty ovlivnit vývoj psychiky?
- Jak mohou působit tělesné tresty na psychiku dětí a mladistvých?
- Je právní rámec ochrany proti domácímu násilí dostatečný?
- Není užívání tělesných trestů v rozporu s Listinou základních práv a svobod?
- Nedopouští se naše společnost tolerancí k tělesným trestům v rodině porušování práv dětí?

Pro zpracování tématu jsem zvolila metodu analýzy odborných textů a syntézy názorů odborníků, které se vztahují k dané problematice. V práci definuji klíčové pojmy a uvádím přehled poznatků domácích i zahraničních studií k tématu (tělesné tresty a zákon o zákazu tělesných trestů v rodině), z oblastí psychologie, sociologie, rodinné výchovy a práva.

⁴ Kvapilová in Vaničková, E. *Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0, s.9.

1 HISTORICKÝ KONTEXT RODINNÉ VÝCHOVY V EVROPĚ A V ČECHÁCH

Anglický historik Eric Hobsbawm nazývá 20. století „*věkem extrémů*“ - dvě ničivé války, dva totalitní režimy, miliony mrtvých, holocaust, stupňující se projevy rasismu a xenofobie, věda a technika pohlcující své uživatele, zdevastovaná příroda. Ale 20. století je také označováno jako „*století dítěte*“. Ve dvacátém století se dítě stalo plnoprávným, rovnocenným až zvýhodňovaným členem společnosti, jehož postavení je chráněno legislativou (roku 1924 Ženevská deklarace práv dítěte zakotvila zvláštní záruky, péči a ochranu dítěte). K dítěti rodiče a celá společnost upírá své naděje. Cesta k tomuto výsostnému postavení byla dlouhá a strastiplná.⁵

1.1 POJETÍ RODINNÉ VÝCHOVY V EVROPĚ

V první kodifikaci římského práva, v Zákonech dvanácti desek- tabulích, Tabule IV pojednává o moci otcovské. Otec mohl usmrtit invalidní dítě, mohl zabít dospělé dítě, které se provinilo proti otcovské moci. Zákon o moci otcovské spolu s náboženským Desaterem (Cti otce svého i matku svou) určovaly postavení dítěte ve společnosti od počátku trvání lidské společnosti do 20. století. V Čechách Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb. zrušil institut otcovské moci a nahradil jej mocí rodičovskou. Tento zákon byl zrušen v roce 2006, podle § 108, z. č. 94/1963 Sb.⁶

V 17. století se ve výchově dítěte prosazovala škola, v 18. století byla škole i dětskému zdraví zákonem přiznána důležitost. V 19. století dochází k rozvoji a specializaci oborů, které mají vztah k dítěti a jeho potřebám, přibývá výchovných spisů, střetávají se pedagogické teorie, tovární výrobci hraček, oděvů, nábytku začínají respektovat specifické potřeby dítěte, které bylo do té doby chápáno jako *malý dospělý*“.

⁵ Lenderová, N., Rýdl, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9, s.7.

⁶ ÚZ Rodinné právo. Ostrava – Hrabůvka: Sagit, 2006, 144 s. ISBN 80-7208-539-5, s. 20.

Někteří historikové⁷ tvrdí, že teprve vznik měšťanské společnosti na začátku 17. století umožnil vnímat specifika dětství. V důsledku průmyslové revoluce přechází evropská společnost zejména ve 2. polovině 18. století postupně k novému demografickému režimu. S ekonomickými, sociálními a demokratickými změnami se vytváří „nukleární rodina“, rodina redukovaná na rodiče a děti. Vznikly předpoklady pro větší materiální a citové investice do dítěte. Nové pojetí výchovy předznamenalo roku 1782 vydání Rousseauova pedagogického díla „Emil aneb o výchově“. Roku 1786 se objevil - zřejmě první v Evropě - časopis zaměřený na výchovu a vzdělání: Journal d'éducation. Výchovných teorií přibývá v průběhu 18. století díky tehdy se prosazujícímu filosofickému směru „Osvícenství“ a jeho víře v lidský rozum a schopnosti. Tento tón je zřetelný v dílech Jeana-Jacquesa Rousseaua, Heinricha Pestalozziho, Johana Heinricha Campeho a jiných. Jejich díla v Čechách vydával od konce 18. století Václav Matěj Kramerius a po něm i další nakladatelé. Už začátkem 19. století se odděluje odborná literatura od literatury určené laikům.⁸

O výchově dětí jako základním smyslu rodinného života hovoří ve svém díle „Několik myšlenek o výchově“ John Locke. Rodina vstúpila dítěti disciplínu a připravila je pro život. Současně mu vtiskla obecně uznávané znaky pro „jeho“ sociální vrstvu, které mu usnadňovaly prosazení v prostředí, do kterého „patřilo“. V rodině se vytyčovaly výchovné cíle, specifikované podle sociálního postavení. Význam zodpovědného rodičovství zdůrazňovalo pedagogické myšlení po celé 19. století.⁹

„Citová funkce rodiny byla dlouho sekundární a do popředí se dostala až po oslabení starších tradičních funkcí - ekonomické, obranné, případně sociálně výchovné. Emoce hrály v rodině jen okrajovou roli, a to jak ve vztahu mezi manželi, tak ve vztahu mezi rodiči a dětmi i dětmi

⁷ např. Philipp Ariés, představitel francouzské *nové historie* a autor knihy *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime* (vydáno v New Yorku v roce 1962 v anglickém překladu *Centuries of Childhood. A social History of Family Life*; v roce 1975 byla práce vydána německy pod názvem *Geschichte der Kindheit*, München – Wien). Lenderová, N., Rýdl, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9, s. 8, 309.

⁸ Lenderová, N., Rýdl, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9, s. 12

⁹ Tamtéž, s. 14

*navzájem. Citové pouto mezi členy rodiny nebylo ostatně pro fungování rodiny nezbytné.*¹⁰ Goody (2006)¹¹ se naopak domnívá, že i v tradičních rodinách byly pěstovány a rozvíjeny citové vazby mezi manžely a mezi rodiči a dětmi. Goody neshledává dostatek důkazů pro tvrzení, že teprve vznik „*nukleární rodiny*“ v období ranného kapitalismu v 18. století umožnil rodině rozvíjet těsná citová pouta a došlo k radikální změně postoje k dítěti.

Již Jan Amos Komenský tvrdil, že každé dítě má svou hodnotu a zasluhuje úctu: „*Děti se vyvíjejí nepříznivě tehdy, když se s nimi zachází bez úcty, jako s hovady.*“¹²

1.2 RODINNÁ VÝCHOVA V DOBĚ OSVÍCENSTVÍ V ČECHÁCH

Na počátku 7. století rozdělil Isidor Sevilský lidský život na sedm stupňů, sedm lidských věků. Dětství přičkl první dva - infantia (od narození do 6-7 let), pueritia (do 14 let a dítě už mělo částečnou trestní odpovědnost), adolescentia, krátká etapa před vstupem do skutečného života ke zralosti a stáří. K tomuto pojetí dětství se přikláněl i rakouský občanský zákoník z roku 1811. Platil přes sto let, novelizován byl až v roce 1914. Dítětem byl jedinec do sedmi let, od 8 do 14 let prožíval období nedospělosti, od 15 do 24 let období dospívání. Do té doby nebyl mladý člověk zletilý, teprve potom se stal způsobilým k právním úkonům. Toto dělení a charakteristiky jednotlivých období respektovala pedagogická literatura 19. století, nejvíc pozornosti věnovala prvnímu a druhému období, teprve na konci století označila jako nejzranitelnější třetí období, věk dospívání.¹³

V porovnání se současností bývaly rodiny mnohem početnější. Rodiče se početí nebránili, protože z hlediska katolické víry, ke které se většina české společnosti hlásila, by takové počínání bylo hříchem. Těhotenství bylo přirozeným stavem, běžný pár tak mohl zplodit okolo

¹⁰ Tamtéž, s. 8

¹¹ Goody, J. *Proměny rodiny v evropské historii*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006, 229 s. ISBN 80-7106-36-7, s.67

¹² Čáp, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha, 1996, 303 s. ISBN 80-85866-15-3, s. 161

¹³ Lenderová, N., Rýdl, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9, s. 133.

10 dětí. Počty dětí regulovala vysoká dětská úmrtnost a přísné dodržování půstu, který církev během roku ukládala.

Rodinná výchova se nutně lišila podle prostředí, ve kterém dítě vyrůstalo, zda žila rodina ve městě nebo na venkově, z jaké sociální vrstvy pocházela. Nezastupitelnost rodin, jako základní složky lidského společenství uznával i autor jediné české novodobé utopie, Bernard Bolzano.¹⁴Výchovným cílem bylo vychovat bytost schopnou obstát v drsném světě. Zhýčkané dítě bylo synonymem špatnosti. Mazlení s dětmi bylo spíše nežádoucí. Dostupná pedagogická literatura se vztahovala na výchovu chlapců, za výchovu dívek odpovídala matka, která je měla připravit na jejich budoucí poslání - manželství. Výchova dětí probíhala v duchu křesťanských zásad. Mezi žádoucí morální vlastnosti patřila v první řadě zbožnost, poslušnost, pracovitost (zejména v prostředí středních a dolních vrstev), úcta k rodičům, pomoc bližním a chudým. Výchova měla být přísná, „*neboť vychování tvrdé dělá děti zdravé*“ tvrdila pedagogická i lékařská literatura. Přestože už osvěcenská pedagogika radila s bitím šetřit, fyzické trestání je běžnou součástí výchovy. U našich předků platilo, že i při harmonických vztazích v rodině je tělesný trest blahodárným prostředkem zajišťujícím budoucí mravní bezúhonnost dítěte. „*Metla vyhánila děti z pekla*“ znělo v mnoha rodinách ještě po druhé světové válce. „Metlou“ mohlo být cokoli: pohlavek, vařečka, řemen, proutek, skutečná metla. Vedle bití byly děti trestány taháním za vlasy, za uši, zavíráním do temných prostor, klečením v koutě, přivazováním ke stolu a podobně, trestající rodiče byli (a jsou) velmi vynalézaví. Vedle fyzických trestů se jako výchovného prostředku užívalo strašení nadpřirozenými bytostmi: čertem, Polednicí, Klekánicí, jako strašáci sloužili i příslušníci marginalizovaných etnických skupin, především Židé a Cikáni. Dětské mravní poklesky mívaly v bajkách a pohádkách hrůzné následky: padání prstů za krádeže, měknutí nosu za lhaní. Třebaže vychovatelé i lékaři tělesné tresty nezavrhovali, ještě v průběhu 19. století se ve vyšších a středních vrstvách objevuje odpor k fyzickému násilí a postupně sílí. Rodiče své dítě nebili a nepřáli si, aby je bil kdokoli jiný, například vychovatel.¹⁵

¹⁴ Tamtéž, s. 140

¹⁵ Lenderová, N., Rýdl, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9, s. 150, 151.

1.3 LEGISLATIVNÍ OCHRANA DĚTÍ V 19.STOLETÍ.

Evropským vzorem byl Napoleonův Code Civil z roku 1804, rakouské země přijaly podobný občanský zákoník roku 1811 - Všeobecný občanský zákoník rakouský. Tato „moderní“ legislativa, *respektující intimitu rodiny a ponechávající poklesky dítěte „otcovskému potrestání“*, už obsahuje některá ustanovení týkající se ochrany dítěte.¹⁶ Podle zákoníku byla rodiče povinni své dítě vychovat, živit a zaopatřit. Otec měl nad dítětem moc do jeho 24 let, mohl dítě přiměřeně trestat, pátrat po něm, pokud uteklo, rozhodovat o jeho budoucnosti. Shledaly-li úřady v zacházení s dítětem nedostatky, měl soud dítě rodičům odebrat a určit opatrovníka či poručníka, který bude na dítě dohlížet do dosažení jeho zletilosti. Taková byla teorie. Většinou však byly úřady důsledné pouze v případech vraždy nebo pohlavního zneužití dítěte. Veřejná moc počítala a priori s patologií dětství jen v prostředí sociálně slabých vrstev. Zanedbání péče, lhostejnost, alkoholismus, pohlavní promiskuita se vyskytovaly především v dolních vrstvách, záměrná tvrdost i v prostředí dolních středních a středních vrstvách společnosti. Přiměřený tělesný trest byl považován za blahodárný. Pouze takový tělesný trest, který dítěti způsobil újmu na zdraví nebo dokonce smrt, byl podle zákoníku z roku 1811 trestným činem. Došlo-li ke zranění dítěte poprvé, spokojil se soud s domluvou či pokutou, podruhé mohl dítě rodičům soud odebrat a umístit na náklady rodičů u pěstouna nebo v ústavu. Podobné excesy byly registrovány jen v nezámožném prostředí, tam však rodiče zaplatit nemohli. Platební povinnost tak přecházela na obec, většinou přetíženou dávkami na chudinské potřeby. Obec tudíž neměla zájem sledovat případy týrání dětí. K většině případů se mlčelo a pokud bylo dítě rodičům odebráno, putovalo do oddělení pro „nedospělce“ v zemské káznici. Tvrdé a necitlivé zacházení s dítětem, jeho bití a týrání veřejnou moc příliš nezajímala, pokud probíhalo v tzv. slušné rodině. Vznikající moderní pedagogika sice varovala před nadměrnými fyzickými tresty, mezi veřejnost tyto teze ovšem příliš nepronikly. Stopy fyzického násilí nebyly vždy vidět a pokud snad ano, společenské mínění se přiklánělo spíše na stranu rodičů a soucit patřil jim a jejich starostem s nezdárným potomkem. Navíc panovalo přesvědčení, že rodina je sice základ obce, státu, nicméně představuje výsostně

¹⁶ Kejdová, M., Vaňková, Z. *Právo a sociální politika*. Brno: IMS, 2007, s. 177; s. 130.

privátní sféru. Úplná rodina plní své funkce (emoční funkce mezi ně oficiálně nepatřila) byla tedy úplně v pořádku.¹⁷

1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Historické prameny dokládají, že dětství nebylo v historii lidstva žádnou selankou. „Černou legendu“ nemilovaného dětství potvrzovaly výzkumy týkající se opouštěných a zabíjených dětí, jejich zneužívání, dětské práce.¹⁸ Také tvrdé životní podmínky, nenechávaly prostor k citovým projevům. Důležitější pro naprostou většinu členů společnosti bylo zajišťovat podmínky pro holé přežití a přežít mohli jen silní jedinci. Ke změnám postoje k dětem dochází s nástupem ranného kapitalismu, v období průmyslové revoluce a politických revolucí, probíhajících od 17. do 19. století. Společnost si pozvolna uvědomovala, jakou hodnotu mají pro její budoucí prosperitu rodina a děti. Pedagogické hnutí, které masivně propuklo od 18. století, nemohlo nezasáhnout také mladé Československo, které se osamostatnilo v roce 1918 odtržením od Rakousko-Uherské říše. Rodinná výchova v duchu křesťanského učení usilovala o vštípení mravních zásad. Důležité bylo, aby děti byly zbožné, pracovitě a ctily své rodiče. Vzdělání se dlouho dostávalo pouze chlapcům, dívky byly matkami připravovány na roli manželek a matek. Při výchově bylo užíváno tělesných trestů, jako nejúčinnějšího a dětem prospívajícího prostředku. Legislativa, která by dítě ochránila před týráním sice existovala, ale muselo dojít ke skutečně závažnému trestnému činu - např. vraždě, aby úřady konaly. Pokud se jednalo o rodinu úplnou a funkční, okolí ani úřady i v případě důkazů o týrání dítěte nezakračovalo. To, co by se dalo z dnešního pohledu kvalifikovat jako týrání, bylo v době našich předků, a to včetně 20. století, chápáno jako nezbytný výchovný prvek a výsostné právo rodičů jej podle vlastního uvážení použít. Ke kázní byly děti přiváděny také strašením - otcem, nadpřirozenými bytostmi, příslušníky marginálních etnických skupin, a podobně. Výchova dětí byla přísná a tvrdá, měla děti

¹⁷ Lenderová, N., Rýdl, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9, s. 289.

¹⁸ Tamtéž, str. 9.

připravit na tvrdé životní podmínky. Přesto už v 19. století někteří příslušníci vyšší sociální vrstvy užívání tělesných trestů odmítají. Důvodem může být jak vyšší životní úroveň, tak vyšší vzdělanost nebo obojí. Na přelomu 18. a 19. století vycházejí pedagogické postřehy, jejichž autoři čerpají své zkušenosti z výchovy šlechtických potomků. V pedagogických teoriích se objevuje názor, že to, jaký bude dospělý člověk, je výsledkem vývojových možností v dětství. Zdá se tedy, že v 18. století došlo k objevu dětství a společnost se stala k fenoménu dětství vnímavá. Dítěti patří budoucnost, je nadějí rodiny a zárukou prosperity společnosti.

2 VYMEZENÍ POJMŮ TREST A TĚLESNÝ TREST

Trest je společně s odměňováním nejstarším a nejčastějším způsobem výchovy.

Jedná se o takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů a také sociálních skupin, které je spojené s určitým chováním, a které:

- a) vyjadřuje negativní společenské hodnocení určitého chování či jednání;
- b) přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.

Cílem trestu je modifikace chování směrem od nežádoucího chování a jednání k takovému, které je v dané společnosti žádoucí, a to ve shodě s logikou, že chování, za které je dítě trestáno, se postupně zeslabuje, až úplně vymizí (může samozřejmě zmizet po jediném trestu).

Trestů je užíváno především ve dvou formách - fyzické a psychické. Obě formy se přitom mohou stát v extrémních případech i prostředky k týrání dítěte.¹⁹

2.1 DEFINICE TRESTU

a) Trest- jedna z forem negativního motivačního působení na žáka ve škole i doma. Jde o záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil nebo nesplnil uložené požadavky. Trest má přinejmenším dvě funkce: informační (konstatování nesprávnosti chování, postupu, výsledku) a motivační (navozuje u žáka motivační konflikt, prožitek neúspěchu, frustrace). Žák někdy v trestu vidí ještě třetí funkci (vyjádření negativního osobního vztahu učitele či rodiče k sobě, projev osobní nedůvěry, vyjádření neperspektivnosti vztahu). Má-li být trest účinný, měl by: být adekvátní nevhodnosti chování, mít přesně stanovená kritéria, za co bude uložen, mít adekvátní formu (trest fyzický, psychický, trest prací, zákaz), domýšlet možné reakce žáka na potrestání.²⁰

¹⁹ Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 655. ISBN 80-7178-463-X, s. 253.

²⁰ Průcha, J.; Walterová, E.; Mareš, J. *Pedagogický slovník*. 5 vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8, s. 252

b) Trest (punishment)- záporný podnět, nebo jejich souhrn, situace vyvolávající nelibost či bolest; nelze ztotožňovat s negativním posilováním; trest znamená ukončení určité reakce, aniž by nabízel reakci jinou; výsledkem je, že může vzniknout reakce ještě méně žádoucí, např. strach, odpor k trestající osobě, situaci, místu, např. škole, případně agresivní chování; východiskem je přesměrování chování, tj. nabídka jiné pozitivní reakce, kterou je třeba odměňovat a tím posilovat.²¹

2.2 DEFINICE TĚLESNÉHO TRESTU

Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek.²²

Výbor OSN pro práva dítěte vydal v roce 2006 Obecný výklad č. 8,²³ ve kterém řadí mezi tělesné tresty i formy ne-fyzické, čili jednání kruté nebo degradující, které má ponížit, zastrašit. V tomto dokumentu je zdůrazněno, že tělesný trest je vždy ponižující a má negativní dopad na dětské emoce.

Forma tělesného trestu je rozmanitá, nejčastěji používané jsou:

pohlavek, facka, výprask rukou, výprask předmětem(je možno dosadit skutečně libovolný předmět, který dospělý udrží v jedné ruce), kopanec, tahání za vlasy, kroucení uší, nosu, zalepování úst leukoplastí, sypání pepře na ruce, v západoevropské literatuře je uváděn častý trest vyplachování úst dítěte mýdlovým roztokem, klečení, zavírání do sklepa, vyhrožování, strašení, třesení, pálení.

Psychická forma trestu se může jevit jako humánnější prostředek výchovy.

²¹ Hartl, P.; Hartlová, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 776 s. ISBN 80-7178-303-X, s. 628.

²² Vaničková, E. *Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0, s. 31.

²³ <http://www.ochr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.GC.8.pdf> (14.11.2008)

Psychickým trestáním se rozumí:

- odepření projevů lásky
- chladné a odmítavé chování
- výčitky
- zastrasování odepřením rodičovské lásky a podobně.

2.3 DŮSLEDKY TĚLESNÝCH A PSYCHICKÝCH TRESTŮ

Tělesný trest je formou násilí. Z tohoto hlediska může mít užívání tělesných a psychických trestů při výchově tyto následky:²⁴

- negativní, úzkostný pohled na svět, jako trvalý rys přístupu k různým situacím;
- tendence přeceňovat reálné nebezpečí a v důsledku toho chybně hodnotit situace v sociálním kontaktu jako útok druhých na svou osobu- častější vyvolávání konfliktů, které jsou pak potvrzením těchto předpokladů;
- snížení citlivosti na vnímání a rozlišování násilných projevů a adaptace na násilnou atmosféru nebo dokonce vyhledávání scén, které prezentují násilí- oblíbenost filmů a počítačových her s touto tematikou;
- zvyšuje se tolerance k násilí, sklony omlouvat a bagatelizovat jeho projevy nebo je dokonce zařadit do svého repertoáru chování.

²⁴ Spurný, J. *Psychologie násilí*. 1. vyd. Praha: EUROMUNION, 1996, 134. s. ISBN 80-85858-30-4, s. 8.

Vaničková dodává²⁵, že tělesný trest:

- porušuje tělesnou integritu dítěte;
- brzdí vývoj osobnosti dítěte;
- děti si v procesu své socializace ukládají do paměti násilí jako metodu řešení; náročných životních situací;
- zvyšuje se jejich pohotovost k agresivitě;
- zvyšuje se riziko mezigeneračního odcizení;
- zvyšuje se riziko rozvoje sebepoškozovacího chování.

Podle Matějčka :

- trest je vnímán subjektivně různě, co je trestem pro jednoho, nemusí jím být pro druhého, může se stát vyhledávaným prostředkem projeveného zájmu;
- trest může špatné chování zastavit, ale odměna buduje to správné;
- trest utlumuje, dítě se sice naučí něco nedělat, ale nenaučí se dělat to, co je správné;
- trest je nepříjemný, tísnivý, zahanbující a ponižující pocit.²⁶

2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Odměna a trest jsou prostředky výchovy, které jsou používány vychovávajícími (rodiči) s cílem posilovat u dítěte žádoucí projevy chování a eliminovat projevy nežádoucí. Odměna a trest jsou jedním ze způsobů sociálního učení – učení posilováním a v české společnosti

²⁵ Vaničková, E. *Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0, s. 34

²⁶ Matějček, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 5. vyd. Praha: Portál, 2000, 109 s. ISBN 80-7178-486-9, s. 25.

jsou vnímány jako nedílná forma výchovy. Aby byl trest přijatelný, musí být spravedlivý, postihovat porušení kázně přímo a dítě by mělo vědět, že užití trestu neznamena ztrátu rodičovské lásky. Z tohoto pohledu je užívání tělesných trestů diskutabilní. Rodič nemá jistotu, zda dítě vždy správně pochopí, že to, že se cítí trestem poníženo, zesměšněno, od rodičů zavrženo nebo pociťuje bolest ze zbití, je jen projevem rodičovské lásky a starostlivosti.

3 TĚLESNÉ TRESTY Z POHLEDU PSYCHOLOGIE

Význam odměn a trestů ve výchově se zřejmě od počátku lidstva nemění. Jen v různých dobách a společnostech se jedno či druhé více či méně uplatňuje, zdůrazňuje a hlásá. Obor psychologie zkoumá osobnost člověka se snahou o poznání povahy, protože pokud ji lépe poznáme a porozumíme, lépe se vyznáme ve výchovných prostředcích.²⁷

3.1 VÝVOJOVÉ POTŘEBY A TREST

Z hlediska vývojové psychologie nelze nalézt vývojové období dítěte, kdy by bylo užívání tělesných trestů omluvitelné. Je však možné, při znalosti přirozených potřeb z hlediska vývoje, pochopit, že trestat některé projevy chování dítěte může být neefektivní až kontraproduktivní jednání ze strany rodičů.

Tyto vývojové potřeby výstižně postihuje Teorie psychosociálního vývoje osobnosti E. H. Eriksona. „*Akceptuje i větší možnost ovlivnění průběhu vývoje sociokulturními faktory*“.²⁸ Psychický vývoj je členěn do 8 stadií, každé je charakterizováno cílem, kterého má být na konci vývojové fáze dosaženo. Pokud se to nepodaří, může další vývoj osobnosti stagnovat.

Teorie psychosociálního vývoje osobnosti podle Erika H. Eriksona:²⁹

1. *ZÁKLADNÍ DŮVĚRA PROTI ZÁKLADNÍ NEDŮVĚŘE*- od narození do 1 roku
2. *AUTONOMIE PROTI STUDU A POCHYBÁM*- od 1 roku do 3 let
3. *INICIATIVA PROTI VINĚ*- od 3 do 6 let
4. *PŘÍČINLIVOST PROTI NEDOSTATEČNOSTI*- od 6 do 12 let

²⁷ Tamtéž, s. 7.

²⁸ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, 468 s. ISBN 80-246-0956-8, s. 44.

²⁹ Tamtéž, s.45, 46.

5. *IDENTITA PROTI ZMATENOSTI ROLÍ*- od 12 do 20 let

6. *INTIMITA PROTI IZOLACI*- od 20 do 25 let

7. *GENERATIVITA PROTI STAGNACI*- od 25 do 50 let

8. *EGO INTEGRITA PROTI ZOUFALSTVÍ*- začíná od 50 let, ale v současnosti pravděpodobně později.

Z hlediska efektivity tělesných trestů při výchově bude pozornost věnována prvním 5-ti fázím vývoje, fáze 6., 7. a 8. by ve vztahu k tělesnému trestu spadaly do oblasti trestního práva a jejich užití by naplnilo skutkovou podstatu trestného činu.

1. *ZÁKLADNÍ DŮVĚRA PROTI ZÁKLADNÍ NEDŮVĚŘE*- od narození do 1 roku

Cílem je dosažení důvěry ve svět, pocitu bezpečnosti a jistoty. Dosažení tohoto cíle podmiňuje kvalita vazby mezi matkou a dítětem, jejich vzájemná interakce. Prostřednictvím matky je dítěti zprostředkovávána vazba s okolním světem a projevy matky jsou pro dítě odpověďmi okolního světa na jeho potřeby. Antier varuje před třesením s miminkem: „*Jestliže jste vyčerpáni pláčem dítěte, jeho neustálými požadavky, a vezmete ho za ramínka a zatřesete s ním, abyste ho přinutili uklidnit se, můžete mu způsobit vážné krvácení do mozku...a dokonce může po několika hodinách nebo dnech kómatu přivodit smrt...Jestliže jste vyčerpáni...musíte se naučit, jak se zklidnit a požádat o pomoc*“.³⁰ Podle Antiera také není správné hrát si s dítětem tak, že dospělý uplatňuje svou převahu, dítěti se posmívá, nabízí mu hračku a pak s ní ucukne nebo dítě straší. Takové jednání označuje Antier za *morálně sadistické*. Dítě pak ztrácí důvěru v dospělého, znejistí a rozvíjí obranné chování, které je učiní agresivním. Pokud jde o výsměch, velmi poškozují psychiku dítěte.³¹ Nechť projevy zlosti a netrpělivosti třeba „jen“ křikem jsou překážkami k dosažení vývojového cíle

³⁰ Antier, E. *Agresivita dětí*. (přel. Křížová, K.). 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 104 s. ISBN 80-7178-808-2, s. 27

³¹ Antier, E. *Agresivita dětí*. (přel. Křížová, K.). 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 104 s. ISBN 80-7178-808-2, s. 30.

- získání základní důvěry a tím je myšleno získání pocitu, že svět je bezpečným místem a rodiče mi poskytují citovou jistotu.

2. *AUTONOMIE PROTI STUDU A POCHYBÁM* - od 1 do 3 let

Cílem je dosažení důvěry v sebe sama. Je to období první fáze osamostatňování se dítěte. U dítěte se rozvíjí uvědomění si sebe sama, provázené projevy sebesprosazování a testování hranic svých možností. Toto období bývá označováno dost nešťastně jako „Období prvního vzdoru“. Jedná se o období, ve kterém dítě objevuje a testuje novou dovednost - projev vlastní vůle, která je nedílně spojena s uvědoměním si dítěte vlastní osoby. Toto testování nové dovednosti je právě důvodem konfliktů, kdy rodiče chápou náhlou „vzdorovitost“ dítěte jako projev budoucího chování a signál, že jejich výchova je ohrožena. A trestá - dětské projevy vzdorovitosti, vzteku a snahy prosadit se. Je to období první těžké zkoušky rodičovských výchovných schopností, zda rodič pochopí a citlivě podpoří budování sebedůvěry svého dítěte. Nekritický obdiv, úzkostlivé jednání s cílem chránit své dítě, stejně jako tělesné trestání jsou překážkami k dosažení zdravé sebedůvěry, jako vývojového cíle.

3. *INICIATIVA PROTI VINĚ, ODVAHA PROTI STRACHU* - od 3 do 6 let

Pod vlivem výchovy se u dítěte rozvíjí základy svědomí a s nimi související pocity viny. Rozšiřují se sociální kontakty, především s dalšími lidmi mimo rodinu a s vrstevníky, rodiče jsou však zásadním vzorem pro budování vzorců sociálního chování. Dosavadní styl výchovy, rodinné vztahy (mezi rodiči, rodičů k dítěti) a zkušenost dítěte se světem jsou určující pro sociální vstřícnost dítěte. Nedochází k zásadní proměně osobnosti. V tomto období jsou položeny základy pro budoucí poruchy vývoje osobnosti, pokud výchova byla příliš trestající, ponižující, odmítavá či protektivní.

4. *PŘIČINLIVOST PROTI NEDOSTATEČNOSTI*- od 6 do 12 let

„Mladší školní věk, je období ve srovnání s tím, co mu předcházelo i co bude následovat, poměrně klidné, nebouřlivé a také šťastné. Život dítěte samozřejmě ani teď není stojatá voda,

ale nejsou to také přejeje. Spíše rychlý proud potoka, který je- chceme-li to přirovnání ještě trochu rozvinout- uměle silně regulován.“³² Dítě v tomto období usiluje o dobrý výkon a tím o své uplatnění a prosazení. Tím snažením je především objektivní i subjektivní hodnocení jeho školní práce. Spokojenost či nespokojenost rodičů, učitelů i jeho vlastní pocity spokojenosti či nespokojenosti se školním prostředím má významný vliv na další vývoj dětské osobnosti, zejména na oblast sebehodnocení a tím i sebepojetí. Dítě, kterému se nedaří být úspěšné, které přijímá ze svého okolí negativní reakce a hodnocení své osoby, které bývá vystaveno posměchu, ponížení, pokořování a trestům postupně zapracuje toto pojetí své osoby do svého sebehodnocení. V dospělosti pak, v lepším případě, budou vzpomínky na školní léta provázet těžko definovatelné pocity hořkosti, v horším případě to může vést až k odmítání a pohrdání takovou společností. Potom z touhy po získání sebeúcty bude jedinec hledat společnost, která mu uznání a ocenění bude umět projevit. Společnost, jejíž členové smýšlejí o společnosti podobně, ne-li hůř. Američtí badatelé Rosenthal a Jacobsen uskutečnili řadu experimentů, při zkoumání procesu „sebesplňující předpovědi“. Jeden provedli v roce 1968 v jedné velké americké škole. Zaranžovali situaci tak, aby učitelé „náhodou“ zaslechli, jak badatelé jmenují několik dětí, které si zřejmě povedou v příštím školním roce neobyčejně dobře. Děti byly náhodně vybrány z průměrných žáků. Když se badatelé za rok vrátili, zjistili, že jmenované děti si zlepšily prospěch a nyní jsou mezi nejlepšími žáky – jen díky očekávání učitelů.³³

5. IDENTITA PROTI ZMATENOSTI ROL Í- od 12 do 20-21 let

Je to dlouhá a obtížná fáze vývoje, navíc v tomto období bývají rodiče nejčastěji náchylní uvěřit v účinnost tělesných trestů při výchově.

Toto období zahrnuje nejnáročnější fázi psychického a fyzického vývoje dítěte, pubertální období a adolescenci.

³² Říčan, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s.: il. ISBN 80-7367-124-7, s.145.

³³ Srov. Hayesová, N. *Základy sociální psychologie*. (Přel. Štěpaníková, I.). 4. vyd. Praha: Portál, 2007, 165 s. ISBN 978-80-7367-283-6, s. 18.

A. Období puberty- od 12 do 15 let

Významně se mění a dále rozvíjí sebepojetí. Je to období v němž dospívající usiluje o sebevymezení, bouří se proti tradicím a konvencím společnosti, které chápe jako zastaralé, rigidní, svazující. Názory rodičů a dospělých autorit zavrhuje jako hloupé, strnulé a pokrytecké. Kritizuje všechno a všechny, včetně sebe. Často jedná výbušně až agresivně a téměř okamžitě přechází do zdánlivé pohody nebo plačtivé, rezignující nálady. Rodiče mohou nabýt dojmu, že jediným cílem jejich vzájemného a častého konfliktu je rodiče vyvést z míry až do stavu jejich nepřičetnosti. Teprve potom je jejich potomek spokojen. Pubescentní vzpoura je normální stadium a má svůj vývojový smysl. Usnadňuje další fázi osamostatňování dospívajícího z rodičovského vlivu, uvolňování z dětské citové závislosti na rodičích a tím i možnost utvoření pozdějšího zralejšího citového vztahu k nim. Je to zkouška vlastních schopností. Pokud byly vztahy rodičů a pubescenta vřelé, silné, bezpečné a málo konfliktní, není nutné se obávat, že by pubertální období tyto vztahy do budoucna trvale poškodilo. Doma i ve škole je pubescent alergický na trest. Zejména tělesný trest je pro něj nesnesitelný a i jiné formy vnímá jako urážku a ponížení.

B. Období adolescence- od 15 do 20-21 let

Nejvlastnějším základem výchovy adolescenta je - brát ho vážně. Jeho potřebu vyložit rodičům, jak prázdný a zbytečný život oni vedou saturovat vážně míněnou diskusí, třeba i s hádkou. „ *Dospívající potřebuje naši kritiku i když ji špatně snáší. (Nesmíme si ovšem plést kritiku s řečněním, to nepotřebuje a snáší ji ze všeho nejhůř)...Konfrontací a sporem se vztah mezi adolescentem a rodiči nevyčerpá, alespoň v dobře fungující rodině ne.*“³⁴ Těmito střety názorů mezi rodiči a adolescenty je charakterizován dlouhodobý emancipační proces, potřeba uvolnění citové vazby na rodiče, který začal už v kojeneckém věku. Je to přirozený proces, který umožňuje dospívajícím v budoucnu navázat zralé citové vztahy. Proces emancipace je

³⁴ Říčan, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s.: il. ISBN 80-7367-124-7, s.214.

náročný a mohou ho provázet výkyvy v chování dospívajících. Neúspěšné pokusy o uvolnění citové vazby k rodičům mohou vyústit až v nenávistné a pohrdavé postoje dospívajících k rodičům. V normálních případech tento bouřlivý separační proces končí okolo dvacátého roku a obnoví se pozitivní vztah k rodičům.

K vývojovému procesu adolescence se váže chování a jednání dospívajících, které E. H. Erikson nazval- *Adolescenční moratorium*.³⁵ Jedná se o vědomé nebo nevědomé jednání dospívajících, jehož snahou je oddálit dobu, kdy by měli být zodpovědní, samostatní a dospělí. Vágnerová je vysvětluje jako potřebu něco zabrzdit, udržet si výhody mládí (volnost a minimum zodpovědnosti), protože dospělost je životem v trvalém stereotypu. Toto Adolescenční moratorium může mít různou podobu, někdy až chorobného či antisociálního jednání. Moratoriem může být vášnivé zaujetí nějakou činností (sportem, hrou na hudební nástroj, sexem), členstvím v nějaké pochybné partě, podání přihlášky na vysokou školu, přerušení nebo ukončení studia, nezájem a nechut' hledat si zaměstnání. Cílem všech těchto aktivit je oddálit vstup do světa dospělých, který charakterizuje zodpovědnost, plány anticipující budoucnost, samostatné a odpovědné jednání, cílevědomé směřování. Pojem Adolescenční moratorium nám umožňuje vidět v chování dospívajících, které se může jevit jako počátek cesty „ *na psychiatrii nebo do kriminálu*“, přirozenou vývojovou potřebu, která pomáhá harmonickému rozvoji osobnosti. Nesnadným úkolem rodiče je poznat, jde-li o projevy moratoria nebo už poruchu osobnosti. Zvláště tehdy, kdy projevem moratoria může být i pobyt ve vězení - je o něj dočasně postaráno, naléhavé vývojové úkoly jsou na čas odloženy.³⁶

³⁵ Tamtéž, s. 223.

³⁶ Řičan, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s.: il. ISBN 80-7367-124-7, s. 224, 225.

3.2 EFEKTIVITA TĚLESNÝCH TRESTŮ Z POHLEDU KLINICKÉ PSYCHOLOGIE

Říčan uvádí, že porucha osobnosti je *“ typ neštěstí, které namůžeme předvídat, které nelze odvrátit, za které nemůžeme a které lze řešit jen nouzově. “*³⁷ Přinejmenším druhé a třetí tvrzení zpochybňují poznatky klinické psychologie z oblasti poruch osobnosti.

Porucha osobnosti, dříve označována jako Psychopatie, je definována podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN- 10) jako: *„ extrémní nebo významné odchylky od způsobů, kterými průměrný člověk v dané kultuře vnímá, myslí, cítí a zvláště utváří vztahy s druhými. Takové vzorce chování mají tendenci být stabilní a zahrnovat různé oblasti chování a psychologických projevů. Jsou často, i když ne vždycky, sdruženy s jistým stupněm subjektivní tísně a problémy v adaptivní společenské aktivitě a v dosahování žádoucích cílů...specifická porucha osobnosti je těžké narušení v charakterové skladbě a tendencích jedince, zahrnující obvykle několik oblastí osobnosti. Téměř vždy je sdružena se závažným osobním a sociálním selhání. “*³⁸

Charakter (povaha) je získaná složka osobnosti, která vzniká psychosociálním učením během raného vývoje. Zejména podmínky v prvních čtyřech letech života utvářejí osobnost člověka velmi podstatně.

Na rozvoji charakteru se podílí zejména tyto rozhodující faktory:³⁹

- bezpečná vazba mezi matkou a dítětem
- vzory rodičovského chování
- konzistence rodinného života
- demokratičnost (autokratičnost) rodičovské kontroly

³⁷ Tamtéž, s. 309.

³⁸ Praško, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 360 s. ISBN 80-7178-737-X, s. 16.

³⁹ Praško, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 360 s. ISBN 80-7178-737-X, s. 25.

- vzájemná důvěra mezi rodiči a dětmi
- přísnost (shovívavost) rodičovské disciplíny a trestání

Předpokládá se, že člověk, podobně jako zvířata, má nejméně čtyři vrozené afekty:

- vztek, jako vrozená reakce na překážku v pohybu
- strach, jako vrozená reakce na ohrožení života
- smutek, jako vrozená reakce na ztrátu někoho nebo něčeho
- radost, jako vrozená reakce na získání něčeho žádoucího

Z těchto čtyř afektů se formují jemnější obsahy prožívání a složitější výrazy citů.

„ Děti, u kterých se později vyvine porucha osobnosti, často zažily buď akutní trauma, nebo méně závažné, ale chronické traumatizující zkušenosti. Aby si vysvětlily smysl toho, co se jim přihodilo, vytvoří si extrémně negativní přesvědčení nejen o sobě samých, ale i o jiných lidech a o světě, ve kterém žijí...Postupně nadměrně rozvinou úzký rejstřík chování a jiné druhy chování nerozvinou dostatečně...Kombinace extrémně negativního pohledu na sebe, na jiné lidi a svět, dysfunkční pravidla pro reagování a nedostatečný repertoár chování vede k nepřiměřenému hodnocení situací a emočnímu stresu.“⁴⁰ Jestli se rozvine porucha osobnosti nebo ne souvisí zřejmě s vrozenou dispozicí odolnosti vůči zátěži.

Zde jsou uvedeny typy poruch osobnosti, na jejichž vývoji se podílí rodinná výchova:

1. PARANOIDNÍ porucha osobnosti⁴¹

Projevy chování :

Celoživotní nedůvěřivost vůči lidem, ostražitost, podezíravost, žárlivost, mylné chápání chování druhých jako nepřátelské, nadměrná citlivost k nezdarům, hyperkritický k druhým,

⁴⁰ Tamtéž, s. 67.

⁴¹ Tamtéž, s. 201

ale u sebe kritiku nesnáší, tendence z neúspěchu obviňovat druhé, vznětlivost, konfliktní jednání, často vynakládají spoustu energie na hledání důkazů svých podezření, nepřátelské chování k druhým, obavy ze zesměšnění, odmítnutí a závislosti na druhých. Při zátěži se tyto projevy chování zhoršují.

Rodinná výchova :

V dětství byli tito lidé objektem extenzivní zlosti ze strany rodičů nebo byli pokořováni od jemu blízkých osob, zejména stejného pohlaví (dcera od matky), při nadměrně trestající výchově bylo užíváno emočně zraňujících trestů.

2. *SCHIZOIDNÍ porucha osobnosti*⁴²

Projevy chování :

Rezervovanost v kontaktu s druhými, tendence vyhýbat se druhým, lhostejnost ke chvále i kritice, necitlivost k normám a hodnotám společnosti (ne nutně porušování), letargické, mdlé pohyby a pomalá monotónní řeč, přemýšlivost, hloubavost, originální myšlení, odosobněné prožívání kladných i negativních emocí, malý zájem o sex, neschopnost mít důvěrné přátele bývá prožívána jako vnitřní napětí, navenek projevované jako lhostejnost, pracovní výkon většinou lepší než schopnost účastnit se společenského života, ve společnosti se stahují (snaha neupozornit na sebe), minimální nebo žádná reakce na podněty druhých.

Rodinná výchova :

Chudé vztahy s nepřístupnými nebo krutými rodiči, u matky negativní pocity ke graviditě, negativní vztah k narozenému dítěti, na jeho potřeby reagovala zlostí až agresí, některý z rodičů mohl být vzorem podobného chování.

⁴² Praško, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 360 s. ISBN 80-7178-737-X, s. 218

3. *DISOCIÁLNÍ porucha osobnosti*⁴³

Projevy chování :

Nezájem o práva druhých, hledání uspokojení vlastních potřeb bez svědomí, krádeže, sadistické prvky v chování, nepřiměřené riskování, nespolehlivost, lhostejnost ke společenským normám, hodnotám, morálce, zvykům, racionalizace vlastního konfliktního jednání, svalování viny na druhé, neschopnost přijmout závazky, odpovědnost, sklon k užívání návykových látek, nízká frustrační tolerance, při zátěži výbuchy vzteku, chybí schopnost empatie a soucitu, schopnost přesvědčit své okolí o vyrovnanosti a důvěryhodnosti, nemusí se nutně jednat o pachatele trestných činů.

Rodinná výchova :

V dětství týrání, sexuální zneužívání rodičem, citová deprivace v prvních pěti letech dítěte, kruté tresty ze strany rodičů, zanedbávání péče o dítě.

4. *EMOČNĚ NESTABILNÍ porucha osobnosti*⁴⁴

Projevy chování :

U impulzivní formy výrazně impulzivní jednání, emoční nestabilita, vztahy jsou dramatické, intenzivní a nestálé, přehnané reakce i na běžné situace, v zátěži - reakce nepředvídatelná, u hraniční formy také pocit beznaděje, nemá jasnou představu o sobě, o svých životních cílech, emočně nenasytní, nadměrná kritičnost druhých, citlivost na kritiku své osoby, sebevražedné a sebepoškozovací tendence, chybí pocit vnitřní konzistence.

⁴³ Tamtéž, s. 227

⁴⁴ Praško, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 360 s. ISBN 80-7178-737-X, s. 242.

Rodinná výchova :

V rané dětství citově chladné a odmítavé rodinné prostředí nebo hyperprotektivní výchova, je uvažováno o sexuálním zneužívání a týrání dítěte.

5. *HISTRIONSKÁ porucha osobnosti*⁴⁵

Projevy chování:

Akcentované projevy emotivity a hřejivé náklonnosti ke druhým lidem se snahou být středem pozornosti, přehrávání emocí - ne prožívání, výstřednost, nápadnost, chaotický životní styl, instinktivní rozhodování, silná citová zranitelnost, sebezdurazňování, sebevyjadřování bez ohledu na společenskou situaci, důraz na vlastní atraktivitu pro druhé, konfliktnost ve vztazích, přehnaný, ale předstíraný zájem o sex, sklon k bájně lhavosti, snaha o manipulaci s druhými, zejména osobami opačného pohlaví, promiskuitní chování.

Rodinná výchova: možné odmítání a separace v dětství, v rodinách častější výskyt stejné poruchy u žen, u mužů se objevují disociální poruchy osobnosti.

6. *ANXIÓZNÍ (VYHÝBAVÁ, ÚZKOSTNÁ) porucha osobnosti*⁴⁶

Projevy chování:

Trvalé napětí a úzkost, vyhýbání se novým situacím, obavy ze selhání a neúspěchu v činnosti i ve vztazích, nízké sebevědomí, vnitřní prožitky bohaté, navenek projevovaná lhostejnost, přecitlivělost na odmítnutí, kritiku, předem se před lidmi dehonestuje, protože očekává výsměch od druhých, sklon k depresím, pocit neschopnosti, nepřitažlivosti, vyhýbání se sociálním kontaktům, přesto, že by je chtěl navazovat.

⁴⁵ Tamtéž, s. 269.

⁴⁶ Tamtéž, s. 299.

Rodinná výchova:

Rodiče úzkostlivě starostliví, neustále varující nebo naopak, dítě bylo odmítáno rodiči i ostatními dospělými, bylo často ponižováno, nadměrně kritizováno.

7. *ZÁVISLÁ porucha osobnosti*⁴⁷

Projevy chování:

Nepřiměřená oddanost druhým, potřeba, aby se o něj druzí starali, závislost na pochvale, neukojitelná potřeba být druhými oceňován, podlézavost ve snaze zalíbit se druhým, pocity méněcennosti, nesamostatnost v jednání, naléhavá potřeba společnosti, sklony k nadměrnému užívání sedativ, hypnotik, analgetik, anxiolytik, není schopen existovat bez autority, na niž spoléhá a která za něj činí rozhodnutí, neumí vyjádřit nesouhlas - z obavy, aby nepřišel o podporu druhých, nechává se snadno zneužívat druhými.

Rodinná výchova:

V ranném dětství nebyla matkou naplněna potřeba jistoty a bezpečí, matčin odmítavý přístup.

8. *NARCISTICKÁ porucha osobnosti*⁴⁸

Projevy chování:

Hypertrofované sebevědomí, projevy velikášství, vyvyšování se nad druhé, nadměrná pozornost věnována sebehodnocení, ostražitý vůči konfliktům - ohrožují jeho sebevědomí, odmítnutí nebo kritiku provází prudké emoce, obtížně se vyrovnává se zátěží, pocity vlastní jedinečnosti, velmi křehká sebejistota, střídavě nadhodnocuje nebo podhodnocuje sebe i druhé, sklony využívat druhé, často argumentuje svou osobou jako něčím výjimečným, co si zasluhuje zvláštní privilegia.

⁴⁷ Praško, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 360 s. ISBN 80-7178-737-X, s. 311.

⁴⁸ Tamtéž, s. 321.

Rodinná výchova:

V raném vývoji opakované a intenzivní zraňování jeho sebevědomí.

9. PASIVNĚ-AGRESIVNÍ porucha osobnosti⁴⁹

Projevy chování:

Neústupnost, nevýkonnost, navenek výraz spolupráce, ale ve skutečnosti ignoruje požadavky druhých, vnější projev pasivní rezistence, skrývá vnitřní agresi, na okolí působí jako neustále podráždění, se sklony dohadovat se i o nepodstatné maličkosti, problém s přijímáním autorit, jejich požadavky hodnotí jako hloupé, neodůvodněné a přehnané.

Rodinná výchova:

V raném dětství, okolo třetího roku, matčiny projevy lásky pouze za odměnu, pokud se choval žádoucím způsobem, trestání projevů tvrdohlavosti, sebeprosazování se a agresivity v dětství, silný tlak dominantních osob v jeho okolí jej naučil vzdorovat nepřímou, protože si přímý vzdor nemohl dovolit, výchova nátlakem.

„Zpravidla se ukázalo, že fyzické tresty dříve nebo později vedou k nežádoucím formám chování dítěte. Fyzické trestání narušuje emoční vztah mezi dospělým dítětem, ponižuje dítě a tedy působí nepříznivě na jeho sebehodnocení. Je to model agresivního chování a zároveň frustrace pro dítě- což obojí podporuje agresivitu dítěte podle zákonů sociálního učení.“⁵⁰

⁴⁹ Tamtéž, s. 333.

⁵⁰ Čáp, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha: ISV – nakladatelství, 1996, 303 s. ISBN 80-85866-15-3, s. 138.

3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR

S přihlédnutím k poznatkům z oblasti vývojové psychologie by rodičům při výchově mohlo pomoci poznání, že pokud svému dítěti nevěnovali dostatek pozornosti a péče v průběhu prvních pěti let jeho života, v průběhu jeho dalšího dospívání je na „důraznější“ výchovné působení pozdě. Trestáním za školní neúspěchy mohou pouze prohloubit jeho vlastní pocity nedostatečnosti. Tělesnými tresty v období puberty rodiče riskují generační odcizení a ztěžují svému dítěti už tak zmatenou orientaci v sobě i v okolním světě. V období adolescence navíc riskují, že dospívající si zvolí jako moratorium a emoční emancipaci těhotenství, sňatek - v tom lepším případě, nebo se plánovaně či neplánovaně střetne se zákonem a poslední fází dospívání sobě i rodičům „osladí“ pobytem v nápravně-výchovném zařízení.

Poznatky z oblasti klinické psychologie jsou vážným varováním. Je snadné vychovat ze svého dítěte bytost, která bude nešťastná v dospělosti nebo bude neštěstím pro celou společnost. Ne vždy může užívání tělesných trestů vést až k vývoji poruchy osobnosti, ale dosud nebylo jednoznačně vyvráceno, že tomu tak není.

4 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A TĚLESNÝ TREST

Sociologie a sociální pedagogika se problematikou tělesných trestů zabývá z hlediska společenského či výchovně-společenského, zejména z hlediska rodinného prostředí a výchovy.

Sociálně pedagogické aktivity vycházejí z výsledků procesu socializace a úzce souvisejí s výchovným procesem. Socializace jako výchovná činnost je jednou z funkcí rodiny. Jedná se o proces zespolečňování člověka záměrným ovlivňováním v souladu se systémem hodnot, norem a vztahů v dané společnosti. Cílem výchovného procesu by měl být člověk, procházející životem bez pocitu trvalého ohrožení, bez ztráty víry ve vlastní schopnosti, měl by umět být sám sebou a přitom být chopen žít v souladu se svým okolím, měl by rozumět sám sobě i světu kolem sebe. Úkolem sociologie je pomáhat rodičům, vychovatelům, učitelům a pracovníkům zajišťujících volnočasové aktivity orientovat se v sociálních kontextech výchovy při hledání adekvátních metod výchovného působení. Sociální pedagog by měl poskytovat výchovnou pomoc ke zvládnutí života s cílem ochránit člověka před škodlivými vlivy, naučit ho zvládat obtíže a orientovat se v nejednoznačných životních situacích.⁵¹

4.1 RODINNÁ VÝCHOVA V SOCIALISMU

Nastávající maminky se mohly poučit o řádné péči a výchově svého dítěte například v rozsáhlé publikaci „*Naše dítě*“ od autorky Mudr. Mirky Klímové- Fugnerové. V této knize se nastávající maminky mohly dočíst například : „ *Při přechodu ke komunismu význam rodiny neklesá, naopak se upevňuje, rodinné vztahy se očišťují od hmotných spekulací. Mravní zásady komunismu vyžadují mravní čistotu, vzájemnou úctu v rodině, zvýšenou péči o výchovu dětí a mládeže. Budoucí rodiče mohou radostně hledět kupředu...Lidé už se nebojí,*

⁵¹ Kraus, B.; Poláčková, V. et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 200 s. ISBN 80-7315-004-2.

Sekot, A. *Sociologie v kostce*. 3. vyd. Brno: Paido, 2006, 260 s. ISBN 80-7315-126-X.

že bude nezaměstnanost a bída. Socialistická republika dovedla zajistit práci všem občanům. Stát poskytuje pracujícím rodinné přídatky- ne jako první republika, kde se dávaly příspěvky na první dítě, na druhé již méně a na další nic. Nyní je to obráceně...Ženy dostávají 18 týdnů placené dovolené, ...O naše děti se stará 4812 dětských oddělení zdravotnických středisek a poraden. Počet vyšetření se tam počítá na milióny!...Nebojíme se tedy přivádět děti na svět. Zdraví a budoucnost vašich dětí závisí však také na tom, zda bude zachován mír, Chraňte život svého dítěte bojem za mír! Ať to v praxi znamená třeba vaše zapojení do práce nebo závazek k zvýšení kvality nebo boj proti pověrám a tmářství mezi ženami ve vašem okolí; to vše je příspěvkem k budování sjednocené mírové fronty proti válce. Před veškerým lidstvem prohlásil XXII. Sjezd KSSS, že hlavním cílem zahraniční politiky Sovětského svazu je nejen odvrátit světovou válku, ale i navždy- ještě za života naší generace- vyloučit války ze života společnosti na světě vůbec. A na tomto prohlášení můžeme stavět.“⁵² Některá doporučení jsou poplatná době, ale některá jsou platná i ve 21. století.⁵³

- Dívej se na své dítě jako na samostatnou osobnost.
- Dítě cítí právě tak jako dospělý.
- Buď k němu slušný a laskavý.
- Važ si jeho důvěry, jeho názorů a plánů.
- Dokazuj svým chováním, že dovedeš držet slovo.
- Chovej se tak, aby se dítě nebálo k tobě přijít s jakýmkoli dotazem, i kdyby z okolí vycítilo, že je to dotaz choulostivý. Dej mu znát, že dostane vždycky pravdivou odpověď.
- Vyslov mu uznání za jeho výkon.
- Uznej i jeho snahu, nestojí-li výkon za mnoho.

⁵² Klímová-Fügnerová, M. *Naše dítě*. 10. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963, 424 s., 08-080-63, s. 11.

⁵³ Tamtéž, s. 400.

- Snaž se nejprve pochopit jeho pohnutky a porozumět mu, než je zahanbíš nebo potrestáš.
- Ve výchově mají oba rodičové i jiní příbuzní postupovat jednotně.

Zvláště zajímavá jsou doporučení autorky, která se týkají trestání dětí:

„ Každému se líbí ušlechtilý člověk, i když je někde slyšet hlasy, že ušlechtilost k ničemu není, že hrubost a vychytralost více ve světě dokáží. Tak tomu bylo dříve u nás a dosud je v kapitalistickém zřízení, kde platí: „bij nebo budeš bit“ ...Samozřejmě, že jsou u nás dosud zbytky takového myšlení a jednání, ale takový život nechceme. Každý musí začít u sebe, u svých dětí!“ Rodič se má vyhýbat vlastnímu hrubému chování, nedůslednosti, nepravdivosti, nekázní, ledabylé životosprávě, odstraňování všech potíží ze života dítěte, každému přehánění- kruté přísnosti i netečnosti k dítěti, „ zahrnování děcka vším.“⁵⁴

Jak rady odborníků fungovaly v praxi?

Smrčko (1966) uvádí výňatky z dopisů rodičů, kteří reagovali na rozhlasový cyklus *„Hovoříme s rodiči“* v letech 1954-1964).⁵⁵

V. S. ze Znojma : *Dcerka, nejmladší z mých tří dětí, je odmalička tvrdohlavá a umíněná. Výhrůžka na ni nepůsobí, výprask ji zatvrzuje. Nejvíce se mi osvědčuje, když jí dám najevo, že od ní očekávám to nejlepší. Pak to udělá dobře* (s. 19).

Posluchačka z Rumburku : *Maminka byla tichá, skromná, neznala než starost, aby nás, sedm dětí, uživila. Otec si mne nevšímal, ledaže mne ztloukl. Když jsem provedla něco z neohrabanosti, bil mě nejen rákoskou, ale i rukou přes obličej. Na ty rány, které jsem si nezasloužila, jsem dosud nezapomněla. Stala jsem se mlčenlivá a zádučivá. Sebevědomí*

⁵⁴ Tamtéž, s. 401.

⁵⁵ Smrčka, F. *Rozhovory s rodiči*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 150 s., 14-003-66.

jsem nabyla, až když jsem odešla z domova a začala se sama žít. Trvalo to však dlouho a bylo to těžké (s. 22).

Jiná posluchačka: *Můj muž je čestný člověk, ve svém povolání oblíbený, ale doma mi stěžuje práci. Kdykoli děti něco doma provedou, vždy dostanu před nimi od něho já. Štěstí, že mám klidnou povahu po matce. Kdybychom se před dětmi hádali, jistě by to na ně hrozně působilo.*

Posluchačka z Mostu : Otec se o mou výchovu nestaral, nějakou radu nebo dokonce pochvalu jsem od něho nikdy neslyšela. Zato občas na mne dopadla jeho pravice, někdy až příliš ukvapeně, se vším, co pávě držela (s. 21).

Dr. Smrčka: *Mám v ruce sedmistránkový dopis, ale nesmím z něho nic přečíst, jeho pisatelka se bojí nové rodinné scény. Její muž vztekale tluče pro každou hloupost tříleté dítě. Možná, že kdysi s ním také tak jednali, a proto okoral všechn lidský cit a stal se z něho hrubec a slaboch. Antal Stašek vypravuje v románě O ševci Matoušovi, jak četník Kojevák sadisticky týral chudé podkrkonošské obyvatelstvo, ženy i děti. Kojevák se mstil lidem za své nesmírně těžké mládí, kdy ho nemilosrdný otec mrskal a nakonec vyhnal z domova (s. 27).*

Jiná maminka uvažuje o tom, jak různě děti na tresty reagují: *Děti přiznávají právo trestat těm, kterým důvěřují. Můj syn při zkoušení napovídal, třídní ho vyvolala na stupínek a dala mu políček. Mlčel, protože uznával jeho oprávnění a protože věděl, že to tím učitelka považuje za vyřízené (s. 47).*

Mohu potvrdit, že výchova v rodině se odvíjela v duchu celospolečenského strachu a přetvářky. Tomu odpovídala i rodinná výchova. Základní společenskou ideou bylo „*hlavně nevybočovat a zbytečně na sebe neupozorňovat*“. Pedagogické publikace byly určeny pedagogům, v rodinách byla zastoupena výchovná literatura nejčastěji tituly jako „*Budeme mít děťátko*“, ve kterých byla sice uváděna doporučení výchovy v demokratickém duchu, i tak byly v rodinách fyzické tresty běžnou výchovnou metodou, často až do dosažení plnoletosti dítěte. Ale ani plnoletost nebyla hranicí pro ukončení tělesných trestů.

4.2 ČESKÁ RODINA VE 21. STOLETÍ

V souvislosti s užíváním tělesných trestů v rodině hraje podstatnou roli úplnost a celistvost rodiny, jako primární výchovné a socializační instituce. Při výchově dětí mají oba rodiče

důležitou roli. Teorie (pedagogická, psychologická či sociologická) varuje před neúplnou rodinou, ve které chybí jeden z rodičů. Děti z takové rodiny obvykle v budoucnu podceňují nebo přeceňují roli toho rodiče, který v rodině chyběl.⁵⁶

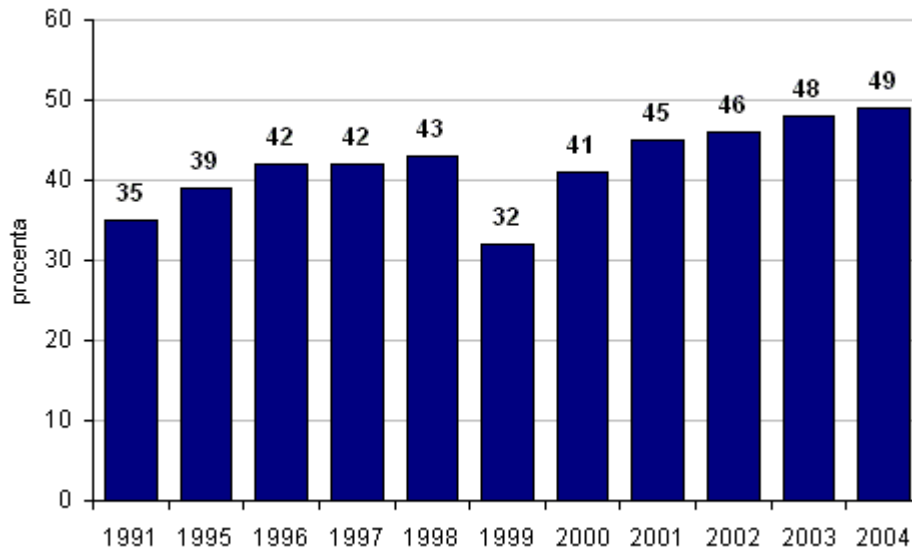
Výzkumy poukazují na výrazný nárůst rozvodovosti v posledních letech. Roste však také četnost druhých a třetích sňatků, takže počet osamělých lidí ve středním věku je poměrně nízký. To vede k domněnce některých badatelů, že se o žádnou krizi vlastně nejedná. Projevem „krize“ však může být skutečnost, že rodina se stala institucí „dočasnou“, jejíž složení se může měnit, dochází k narušení stability rodin. Podle pesimistických předpovědí směřuje vývoj rodiny od domácnosti s jedním živitelem přes domácnost se dvěma výdělky až k domácnosti s jedním rodičem jednoznačně a nevratně.⁵⁷

V roce 2004 dosáhl počet rozvodů druhého nejvyššího počtu v historii ČR, celkem bylo rozvedeno 33,1 tisíc manželství. Úroveň rozvodovosti stoupla na 49 % manželství, končících rozvodem. Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi patří Česká republika mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti.

⁵⁶ Nováková, J. in Jeník, Z.; Krejčí, J. *Člověk a česká společnost na prahu 21. století*. 1. vyd. Opava: Nakladatelství Open Education&Sciens, 1999, 262 s. ISBN 80-901974-7-7, s. 192.

⁵⁷ Keller, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 160 s. ISBN 80-86429-41-5, s. 30.

Úhrnná rozvodovost* v období 1991 – 2004 ⁵⁸

*Úhrnná rozvodovost- podíl manželství končících rozvodem (za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství z daného roku po dalších zhruba třicet let).

Vlivem liberálních úprav rozvodové legislativy (např. zrušení principu viny při rozvodu novelou zákona o rodině č. 94/1963 Sb.), sekularizací společnosti a tím i větší tolerancí společnosti k rozvodu, uzavíráním sňatků z důvodu těhotenství partnerky aj. se úroveň rozvodovosti plynule zvyšovala již v průběhu minulých desetiletí. Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi patří Česká republika mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti. Od devadesátých let mladí lidé postupně oddalují vstup do manželství, stále častěji také žijí s partnerem po určitou dobu před sňatkem nesezdaně, přesto i sňatky vznikající v devadesátých letech vykazují vysokou intenzitu rozvodovosti. V roce 2008 bylo rozvedeno 31,3 tisíce manželství, úroveň rozvodovosti dosáhla 49,6 % , což je dosud nejvyšší zaznamenaná úroveň rozvodovosti v České republice (v roce 2004 to bylo 49,3 %). Manželství do svého zániku rozvodem trvalo v roce 2008 průměrně 12,3 roku, stejně jako

⁵⁸ Údaje ČSÚ, <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-4> (8.2.2009).

v roce 2007. Téměř jedna pětina manželství je ukončena do 5 let od sňatku, další pětina v rozmezí od pěti do deseti let od uzavření sňatku.⁵⁹

Charakteristické znaky současné rodiny⁶⁰ :

- a) Demokraticizace uvnitř rodiny - muž ztratil původní výsadní postavení jediného živitele rodiny v důsledku emancipace žen. Vztah mezi rodiči a dětmi je více partnerský. Děti se aktivněji podílejí na organizaci rodinného života.
- b) Izolovanost rodiny- dříve obvyklé vícegenerační soužití je v současnosti spíše výjimkou, snižuje se význam sousedských vztahů, rodina je chápána jako místo klidu, úkryt před světem.
- c) Zmenšování rodiny - zvyšuje se počet jednočlenných domácností a počet osamělých žen s dětmi.
- d) Dezintegrace rodiny - přibývá rodin, kde se členové rodiny pouze míjejí, nenachází čas na trávení společných chvil za účelem sdílet spolu zážitky, radosti i starosti. Přibývá rodin, kde si manželé vytvářejí svůj vlastní život, například trávením většiny času svým koníčkem nebo vytvářením paralelních citových vztahů. V takovém prostředí potom není prostor pro výchovné působení na děti, které jsou pak odkázány samy na sebe.
- e) Značné časové zaneprázdnění rodičů pracovními povinnostmi - důsledkem toho je jejich vyčerpání, nemožnost odpočinku, málo času na chvíle strávenými s dětmi. Svoji zaneprázdněnost často dětem vynahrazují materiálními prostředky (dárky, penězi). To se nutně promítá do hodnotového systému i charakterových vlastností dětí, může vést až k vývoji deviantního chování.
- f) Rozvodovost - v současnosti není dítě stigmatizováno rozvodem rodičů tak, jak tomu bývalo ještě v 80. letech minulého století. Přispívá k tomu fakt, že ČR patří k zemím s nejvyšším výskytem rozvodů, rozpadá se každé druhé manželství. Rozvod má však

⁵⁹ <http://www.nasepenize.cz/news/123/ARTICLE/4529/200-03-16>.

⁶⁰ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3, s. 83-85.

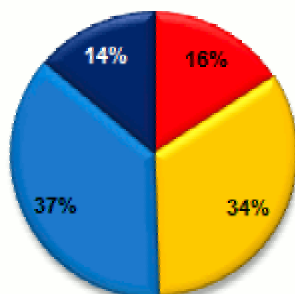
stále silný dopad na psychiku dítěte, ovlivňuje jeho duševní zdraví a rozvoj osobnosti. Jevem, který rozvody provází je také uzavírání nových manželství a vytváření nových soužití, a pokud ani tato nefungují, vytváří se nové vztahy. Takové situace kladou na děti nesmírné nároky a mohou vést až k sociální nebo psychické deviaci dítěte.

Výzkumy dokládají destabilizaci rodiny jako základní výchovné a socializační instituce. S předpokladem, že dítě vyrůstá v úplné rodině (a výchovné příručky s tímto faktem převážně pracují) je nutno zacházet obezřetně. S tím vyvstává naléhavěji otázka, zda nezakázat užívání tělesných trestů v rodině. Mnoho rodin se rozvádí už v době, kdy jsou děti nezletilé a „nový“ rodič není při výchovném působení veden rodičovským citem k dítěti, který naše společnost a priori předpokládá. Užívání tělesných trestů nevlastním rodičem, byť v dobré víře a ve snaze zodpovědně vychovávat může v dítěti vyvolat spíš nenávist a odmítání „nevlastního“ rodiče. To může být příčinou problematického až deviantního chování dítěte.

Na internetových stránkách „ *ivyzkumy.cz*“⁶¹ vyhlásili anketu, ve které se respondentů ptali na jejich názor, týkající se tělesných trestů v rodině. Této ankety se zúčastnilo 2308 respondentů. Výsledky mají pouze informační charakter a nemají charakter vědeckého výzkumu.

⁶¹ <http://www.ivyzkumy.cz/?page=18&h=&id=13> - 10k -

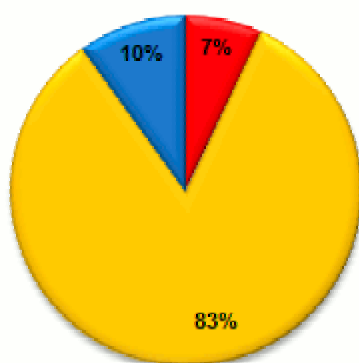
Souhlasíte se výrokem: "Hranice mezi tělesným trestem a týráním je velmi tenká. Pro mnoho rodičů je velmi těžké usměrnit své chování tak, aby se nedopouštěli týráním."

■ Zcela souhlasím ■ Spíše souhlasím
■ Spíše nesouhlasím ■ Zcela nesouhlasím

Většina respondentů se domnívá, že pro rodiče by nemělo být těžké rozpoznat, co je výchovným trestem a co je už týráním. Tato důvěra nemá žádný reálný podklad, jak se může přesvědčit kterýkoli náhodný pozorovatel „dětských koutků“ v nákupních centrech a dětských hřištích. Deník Hospodářské noviny uvádí ve svém článku (13.-15.3.2009), že „V Česku zažívá týráním a zneužívání podle odborníků až 40 tisíc dětí ročně“.

Jaký je Váš názor na tělesné tresty ze strany rodičů vůči vlastním dětem?

■ Zcela nepřijatelné ■ Nesmí se to přehánět
■ Běžný prostředek výchovy

Výsledný graf naznačuje, že naše společnost je v názorech na používání tělesných trestů spíše benevolentní a všeobecně se předpokládá, že rodiče sami vědí, jakou hranici při užívání tělesných trestů nesmí překročit.

4.3 DÍLČÍ ZÁVĚR

Generace dnešních rodičů a prarodičů byla vychována převážně v atmosféře zesměšňování, ponižování, násilí, strachu a přetvářky. Proklamovaný celospolečenský zájem na řádné výchově dětí byl chápán, jako právo kárat, okřikovat i tělesně trestat kterékoli dítě, které se

jevilo ostatním jako nevychované. Cizí lidé fackovali cizí děti. Nebylo výjimkou, aby facku dostalo dítě například od souseda za to, že si hraje pod jeho okny. A od rodičů dostalo druhou za to, že se neumí chovat.

Je potřeba si uvědomit, jakou výchovou prošla generace, která vychovávala dnešní rodiče i prarodiče, pokud bychom chtěli apelovat na členy naší společnosti, aby se ztotožnili s myšlenkou výchovy bez násilí. Z ohledem na zkušenost, kterou většina udělala s tělesnými tresty je s podivem, jaký odpor vyvolal návrh Stehlíkové, aby se tělesné tresty v rodině zakázaly. To vede k domněnce (ovšem nepodložené vědeckým výzkumem), že vychovávající generace přebírá (i nevědomě) výchovný model, který sama zažila, bez ohledu na poznatky nejnovějších výzkumů.

Pádným důvodem, proč by měly být tělesné tresty odstraněny z arzenálu výchovných prostředků rodičů je vysoká rozvodovost v naší společnosti a destabilizace rodiny. Zvláště při rozvodu mladé rodiny s nezletilými dětmi je reálná situace, že dítě bude vychovávat nevlastní rodič. Užívání tělesných trestů je v takové konstelaci vysoce rizikovým faktorem, který může způsobit disharmonický rozvoj osobnosti dítěte nebo může spustit jeho problematické chování. Česká společnost je k užívání tělesných trestů velmi tolerantní a jejich užití v rozumné míře a včas považuje za velmi účinné.⁶² Správná výchova je charakterizována

⁶² Bacus, A. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let.* (přel. Hučínová, L.). Praha: Portál, 2003, 176 s. ISBN 80-7178-743-4, s. 81.

mimo jiné i schopností přijímat dítě takové, jaké je. A to se hodně českých rodičů musí teprve naučit.

5 PRÁVO A TĚLESNÝ TREST

Příkladem v přístupu k dětským právům se stalo Švédsko, které jako první země na světě přijala zákon, který zakázal rodičům používat při výchově tělesné tresty. Naše společnost se takovému zásahu státu do privátní sféry rodinné výchovy silně brání. Je otázkou, zda má právo dostatek prostředků, aby práva dětí v naší společnosti ochránila.

5.1 HISTORIE ŠVÉDSKÉHO ZÁKONA⁶³

Švédsko se stalo první zemí na světě, která zakázala tělesné tresty zákonem. Přijetí zákona bylo logickým závěrem evolučního procesu, který trval několik desítek let. Tyto změny probíhaly v kontextu sociální politiky, založené na principu rovnostářství. Podpora zdravého vývoje dětí se stala základním kamenem rodinné politiky státu. Tato politika státu, která tím zasahuje i do sfér, tradičně považovaných za soukromé, je podporována většinou Švédů. První etapa začala ve 20. letech 20. století.

5.1.1 První pokusy omezit tělesné tresty v letech 1920 – 1949

Do roku 1928 byl tělesný trest běžnou součástí rodinné výchovy a mnoho dětí mělo zkušenost s těžkým bitím. Situace se stala natolik neúnosnou, že byly zákonem zakázány tělesné tresty na středních školách, v hodinách tělesné výchovy. Úspěch tohoto opatření a vzrůstající obavy z úrovně násilí vůči dětem v rodinách vedly k mírné úpravě Rodinného práva v roce 1949. V části vymezující přípustné rodičovské chování byl termín „potrestat“ nahrazen termínem „pokárat“, ve snaze snížit používání těžkého bití u dětí. V obou zákonících, rodinném i trestním, zůstala zachována možnost zákonné obrany vůči tělesným trestům.

⁶³ Zdroj: <http://www.nospank.net/durrant.htm> - 21k (Joan E. Durrant, Ph.D.: *The Swedish Ban on Corporal Punishment- Its History and Effects*, 16. 11. 2008)

5.1.2 Legislativní změny v letech 1950 – 1960

Možnost zákonné obrany kritizovali mnozí jako důvod, proč se stále vyskytují případy rodičovského násilí na dětech. V roce 1957 byl proto článek, umožňující rodičům obranu za použití síly vůči dětem odstraněn z trestního zákoníku. Záměrem bylo poskytnout dětem stejnou ochranu proti napadení jako dospělým a umožnit trestní stíhání rodičů, kteří zneužili své děti. Práva rodičů na užití tělesných trestů nebyla z rodinného práva odstraněna úplně. V rámci trestního zákoníku směli rodiče použít při výchově mírné formy fyzické síly, která nepředstavuje útok.

V roce 1966 byl rozpor rodinného a trestního práva vyřešen tak, že rodičovská práva k užívání tělesných trestů byla rodinným zákoníkem zrušena. S tímto aktem vyvstala nutnost nastavit jinak normy k udržení kázně u dětí. V roce 1959 byl proveden experiment v oblasti vzdělávacích institucí. Učitelé byli požádáni, aby přestali používat tělesné tresty po dobu 1 roku, po níž bude provedeno hodnocení úspěšnosti tohoto přístupu. Přestože návrh vyvolal určitý odpor a diskuse v médiích, pokus byl proveden přes všeobecné přesvědčení o nutnosti neúspěchu. Výsledkem však bylo zrušení tělesných trestů v roce 1960 ve stanovách škol a v nápravných zařízeních pro děti. Nyní se očekávalo, že rodiče a jiní pečovatelé upustí od užívání tělesných trestů.

Koncem 60. let a začátkem 70. let prováděl Švédský úřad pro výzkum veřejného mínění (SIFO) průzkumy o postoji společnosti k tělesným trestům. V každém průzkumu respondenti odpovídali na otázku, zda si myslí, že je užívání tělesných trestů někdy nutné. Mezi lety 1965 až 1968 klesl podíl těch, kteří si mysleli, že to nutné je z 53% na 42%. Do roku 1971 tento podíl dále klesl na 35%. Mezi lety 1965 a 1971 se podíl Švédů, kteří věřili, že by děti měly být vychovávány bez tělesných trestů zvýšil z 35% na 60%.⁶⁴

5.1.3 Boj za dětská práva v 70. letech

V roce 1975 byl před soudem projednáván případ, kdy tříletou dívku zbil její otec tak krutě, že musela být ošetřena v nemocnici. Otce soud osvobodil s odůvodněním, že otec žádný zákon neporušil. V roce 1977 byla ve Stockholmu uspořádána výstava, která chtěla upozornit

⁶⁴ Údaje SIFO, 1981 in Durrantová, 1996

na problematiku týraných a zneužívaných dětí. Tuto výstavu navštívilo 60 000 lidí a mnoho z nich podepsalo petici, která žádala přísnější sankce za užití tělesných trestů. Téhož roku ministr spravedlnosti jmenoval komisi k přezkoumání legislativních opatření, týkajících se rodičovství a opatrovnictví, s cílem formulovat doporučení úpravy k zlepšení péče o děti. Komise dospěla k závěru, že ačkoli bylo právo rodičů tělesně trestat vyjmuta z trestního i rodinného zákoníku, není to jasně formulováno zákonem, kterým by se řídili rodiče i soudy. Komise vyjádřila jednomyslně podporu návrhu zákona, který by zákaz používání tělesných trestů jasně formuloval. V roce 1978 byl návrh předložen 30 orgánům k přezkoumání a vyjádření stanoviska, ze 30 orgánů 28 návrh zákona podpořilo. V roce 1979 byl parlamentu zákon o zákazu tělesných trestů předložen k hlasování. Při závěrečném hlasování bylo 259 hlasů pro zákon a 6 hlasů proti zákonu. Příslušný zákaz je obsažen v šesté kapitole Rodinného zákoníku a jeho znění je:

„Děti mají právo na péči, bezpečnost a řádnou výchovu. O děti má být pečováno s respektem k jejich osobnosti a individualitě a nesmí být vystaveny fyzickému trestu nebo jinému poškozujícímu nebo ponižujícímu zacházení“.

Cílem zákona byla změna postoje veřejnosti k tělesným trestům a potvrzení práv dítěte jako autonomní bytosti, nikoli kriminalizace rodiče. Vzhledem k tomu, že je zákon obsažen v rodinném zákoníku, není spojen s žádnou sankcí. Trest za porušení tohoto zákona je obsažen v trestním zákoníku a je aplikován pouze v případech, které splňují kritéria pro napadení. Sankcí je pokuta nebo odnětí svobody až na 2 roky. Zákon byl určen pro rodiče jako prostředek pro změnu postoje k použití síly ve výchově dětí. Vzhledem k absenci sankce za porušení tohoto zákona poskytuje příležitost pro včasné intervence v problémových rodinách. Obecně platí, že před trestním stíháním rodičů má přednost pomoc prostřednictvím jejich podpory a vzdělávání. Zákon zakazuje nejen tělesné tresty, ale i psychicky ponižující zacházení – zesměšňování, výhrůžky, zamykání dítěte a podobně.

5.1.4 Podpůrná opatření, od roku 1979 po současnost

Komise jako součást návrhu zákona doporučila, aby přechod na nový zákon provázela vzdělávací kampaň. Tato kampaň byla financována Ministerstvem spravedlnosti. Zákon byl podporován médii, byly vytištěny šestnáctistránkové letáky s vysvětlením důvodu, proč byl zákon přijat a poskytující alternativy k tělesným trestům. Tyto letáky byly distribuovány zdravotnickými úřady a středisky péče o dítě do všech rodin s malými dětmi ve Švédsku.

Letáky byla přeloženy do všech jazyků přistěhovaleckých menšin ve Švédsku. Dále byly informace o zákoně po dobu 2 měsíců vytištěny na kartonech s mlékem, aby o zákoně mohli rodiče a děti společně diskutovat v době společného jídla. Výsledkem kampaně roku 1981 bylo 99 % Švédů obeznámených s právním předpisem. Právní vzdělávání pokračuje ve Švédsku dodnes. Ve školách se děti v hodinách dějepisu učí o tom, jak byl zákon vytvořen. Právní předpis je součástí plánu výuky pro 9. třídy. V povinné výuce anglického jazyka si žáci osvojují právní předpis formou konverzace mezi anglickým párem, který je pro tělesné tresty a třetí osobou, která je proti. Tato opatření mají poskytnout dětem informace a tím působit i preventivně výchovně.

5.1.5 Závěr

Vzhledem k tomu, že primárním účelem zákona byla změna postoje veřejnosti k tělesným trestům, je nutno připomenout, že v roce 1965 bylo přesvědčeno 53% Švédů o nutnosti užití tělesných trestů, v roce 1971 tento podíl klesl na 35%, v roce 1981 (dva roky po přijetí zákona) této podíl klesl na 26%. V roce 1994 byl proveden průzkum na žádost Ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí. Tento průzkum ukázal, že používání tělesných trestů podporuje pouze 11% Švédů. Pro užití tělesných trestů je většinou starší generace. Švédský zákon o tělesných trestech byl velmi efektivní při utváření společenského konsensu o užívání tělesných trestů při výchově dětí.

Nelze jej posuzovat odděleně od společenského kontextu, v němž se rozvíjel:

- a) Zákon bylo možno prosadit díky významnému vlivu dvou organizací, zastupujících dětská práva: švédská organizace Save the children a Barnens Ratt i Samhallet (hájící dětská práva ve společnosti).
- b) Sociální politika, založená na kolektivistické orientaci, stavící péči o dítě do středu zájmů. Tato politika se ve Švédsku projevuje vysoce rozvinutým a silně subvencovaným systémem pečovatelských služeb, štědrrou rodičovskou dovolenou, rodičovským nemocenským pojištěním, dětským zubním pojištěním, atd. Hlavním cílem všech dávek je zajistit zvláštní pozornost sociálnímu blahobytu dětí (Brdek, Jírová, 1998).
- c) Soustředěná příprava na rodičovství. Na všech úrovních vzdělání probíhá výchova k odpovědnému rodičovství, všechny dostupné služby spojené s narozením a péčí

o dítě jsou bezplatné do dvou let dítěte a jsou spravovány krajskými radami. Služby jsou poskytovány zdravotnickým personálem a sociálními pečovatelkami. Současně je rozvinuta poradenská síť s návštěvami rodin s malým dítětem (Brdek, Jírová,1998, s.195).

Existence zákona, zakazujícího tělesné tresty zvyšuje pravděpodobnost, že rodiče, kteří spoléhají při výchově dětí na fyzickou sílu při problémech s dětmi vyhledají pomoc nebo budou tyto problémy dříve identifikovány než jejich rodiče překročí svou hranici směrem k týrání dítěte.

Příklad Švédska následovaly další státy :

Finsko (1983), Dánsko (1986), Norsko (1987), Kypr a Itálie , Rakousko (1989),

V současnosti zákon o zákazu tělesných trestů přijalo celkem 18 evropských států :

Švédsko, Finsko, Norsko, Rakousko,Dánsko, Litva, Řecko, Německo, Izrael, Lotyšsko, Rumunsko, Bulharsko,Ukrajina, Chorvatsko, Kypr,Island, Maďarsko, Itálie.⁶⁵

5.2 OCHRANA PRÁV DĚTÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Rodinné vztahy, jako oblast vztahující se k tématu tělesných trestů, reguluje rodinné právo. Předmětem právní úpravy jsou mimo jiné vztahy mezi rodiči a dětmi, které jsou vyjádřeny v institutu rodičovské odpovědnosti. Rodiče jsou za výchovu svých dětí společně odpovědní (některá práva a povinnosti mají veřejnoprávní charakter a stát má možnost do nich zasahovat), v zásadě však platí, že nikdo není oprávněn do rodinných vztahů zasahovat, pokud rodina řádně plní své funkce.

⁶⁵ <http://Corporal> punishment in Europe.png. 2008-06-19 15:51 UTC

Ochrana práv dětí je zakotvena v Úmluvě o právech dítěte, která je spolu s Listinou základních práv a svobod (z.č.2/1993 Sb.) součástí ústavního pořádku České republiky.

Úmluva o právech dítěte je jedním z pramenů českého rodinného práva od roku 1991 a má přednost před zákonem o rodině.

Úmluvu o právech dítěte schválilo jednomyslně Valné shromáždění OSN dne 20.12.1989. Úmluva činí státy, které ji přijaly, právně odpovědné za jejich jednání vůči dětem. Úmluva mimo jiné stanoví, že každé dítě má právo na život a že státy mají povinnost chránit život a zdraví vývoj dítěte. Státy mají povinnost zajistit, aby každé dítě požívalo plných práv a nebylo vystaveno žádné formě diskriminace, státy musí chránit děti před fyzickou a duševní újmou a zanedbáváním.⁶⁶

V souvislosti s problematikou tělesných trestů je možné citovat zejména článek 19, odst.1.:

„ Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob, starajících se o dítě“⁶⁷

Ochranu dětí před týráním zajišťují ustanovení trestněprávní. Konkrétně § 215 trestního zákona o trestném činu týrání svěřené osoby. Novela trestního zákona 290/1993 Sb. je snahou o řešení problematiky týrání tím, že definuje trestný čin nepřekážení trestného činu podle § 167, odst. 1 trestního zákona. Vzhledem ke skutečnosti, že česká společnost je k tělesným trestům hodně tolerantní, může být využíván spíše § 168, odst. 1 trestního zákona, který uvádí trestný čin neoznámení trestného činu, kterého se může dopustit ten, kdo se hodnověrným způsobem doví, že někdo jiný spáchal trestný čin týrání svěřené osoby, a takový čin bez odkladu neoznámil.

Týráním soudní praxe rozumí zlé nakládání s osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří (může jít o bití,

⁶⁶ ÚZ Rodinné právo. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2006, 192 s. ISBN 80-7208-587-5.

⁶⁷ Tamtéž, s. 88.

pálení či jiné tělesné poškozování, ale i psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují apod.).⁶⁸

Podle Vaníčkové, Čápa, Matějčka a dalších je tělesný trest přinejmenším ponižující akt, který porušuje základní právo na respekt lidské důstojnosti. Z toho pohledu by byla tolerance k tělesným trestům v rozporu s Listinou základních práv a svobod i v rozporu s Úmluvou o právech dítěte. Jednání, které by u dospělých bylo pokládáno již za domácí násilí, je u dětí tolerováno jako výchovné působení.

5.3 DÍLČÍ ZÁVĚR

Švédsko bylo prvním státem na světě, který uzákonil v roce 1979 zákaz tělesných trestů v rodinách. Zákon završil proces dlouhý padesát jedna let, ve kterém Švédsko postupovalo k výchově bez násilí. Zákon mohl vzniknout díky rovnostářské sociální politice země, která byla a je orientována na blahobyt dítěte. Po pěti letech od přijetí zákona ve Švédsku se ke stejnému zákonnému opatření odhodlaly některé z ostatních evropských států, k dnešnímu dni je to 18 států Evropy. V naší společnosti byl prvním pokusem o následování příkladu Švédska návrh bývalé ministryně Stehlíkové na přijetí zákona, který by zakazoval tělesné tresty. Tento návrh byl iniciován alarmujícím počtem případů týrání dětí. Společnost jej přijala s rozpaky až rozhořčením. Podle názorů některých odborníků jsou děti před týráním dostatečně chráněny již existující legislativou. Úmluva o právech dítěte však ukládá smluvním státům činit potřebná opatření na ochranu dětí před tělesným a duševním násilím. Takovým činem by bylo přijetí zákona o zákazu tělesných trestů.

⁶⁸ Buscote, A. *Z pekla ven; žena v domácím násilí*. (Přel. Burger, M.) 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008, 176 s. ISBN 978-80-251-1786-6, s. 21.

6 RODINNÁ VÝCHOVA

Rodina je prvotním výchovným činitelem v počátečním období života člověka. Má důležitou roli v socializačním procesu človíčka a je nenahraditelná z hlediska saturace jeho emočních potřeb. Rodina by měla dítěti vytvářet citové zázemí a útočiště.

Specifikem rodiny je:⁶⁹

- individuální charakter, který závisí na osobnostních kvalitách rodičů, jejich vzdělání, životních zkušenostech, vzájemných vztazích členů rodiny
- neprofesionální charakter, založený na zkušenostech z dětství, využívání prvků výchovy, které mají vtištěny svou vlastní výchovou (rodič často zjistí, že se svými dětmi jedná stejně, jako jeho rodiče jednali s ním)
- intimní charakter vycházející z citových vazeb mezi členy rodiny

Styl výchovy je vyjadřován nejčastěji mírou emočního vztahu a s stylem řízení. Emoční vztah souvisí s úctou k osobnosti, s jejím hodnocením: s optimistickým nebo pesimistickým pohledem a hodnocením osobnosti. Záporný emoční vztah souvisí se znevažováním člověka, s pesimistickým pohledem na jeho povahu a možnosti rozvoje.

Styl řízení může být silný, střední až slabý.

Silný styl řízení v kombinaci se záporným emočním vztahem – autokratický styl - byl typický např. pro spartskou výchovu, pro pruský a fašistický dril- výchova vede ke slepé poslušnosti, podílí se na nepříznivém vývoji dítěte.

Slabý styl v kombinaci se záporným emočním vztahem vede k agresivitě a dominantnosti dítěte, je stejně škodlivý pro vývoj dítěte jako silný styl řízení.

⁶⁹ Kraus, B. *Teorie výchovy*. Brno: IMS, 2006, 30.; s. 26

Silný a střední styl v kombinaci s kladným emočním vztahem podporuje příznivý vývoj dítěte.

Slabé řízení v kombinaci s kladným emočním vztahem – mívá podobu „opičí lásky“, která může přinášet také rizika pro optimální vývoj dítěte.⁷⁰

Správný způsob výchovy bývá charakterizován jako výchova s láskou, trpělivá, vytvářející pozitivní vztahy a vzájemné sympatie, buduje vzájemnou důvěru, porozumění, posilující sebedůvěru a akceptující dítě takové, jaké je.⁷¹

Nesprávná výchova, která poznamenává dítě na celý život a může mít až fatální důsledky bývá charakterizována přílišnou přísností, přílišnou láskou, nedostatkem citů, zaneprázdněností rodičů, lhostejností rodičů, narušenými vztahy v rodině.

Výchova v rodině je procesem podmíněným řadou faktorů, které kvalitu výchovy ovlivňují, např. věk rodičů, jejich vzdělání, hodnotová orientace, sociální pozice, rodinné tradice, kulturní, ekonomická úroveň a mnoho dalších faktorů, které dělají z výchovy dětí tak náročnou roli pro rodiče.⁷²

6.1 Praktické využití bakalářské práce

V rámci odborné stáže jsem oslovila rodinné centrum Akropolis v Uherském Hradišti a nabídla spolupráci. Rodinné centrum Akropolis, o.s. bylo založeno podle zákona

č. 83/1990 Sb. s registrací 26. 3. 2007 (registrace provedena Ministerstvem vnitra pod č.j. VS/1-1/67057/07-R:). Cílem rodinného centra je poskytovat rodičům a malými dětmi a lidem pečujícím o osobu blízkou možnost aktivního využití volného času, včetně dalšího prezenčního i distančního vzdělávání, zmírňovat jejich sociální izolaci a umožnit lepší pozici na trhu práce. K dalším cílům rodinného centra patří posilování rodiny, rodičovské výchovy

⁷⁰ Čáp, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchov*. 1.vyd. Praha, 1996, 303 s. ISBN 80-85866-15-3, s. 160, 161.

⁷¹ Kohoutek, R. *Pedagogická psychologie*. Brno: IMS, 2006, 267 s.; s. 157.

⁷² Kraus, B. *Teorie výchovy*. Brno: IMS, 2006, 30 s.; s. 28.

a posílení mateřské role ve společnosti, umožnění rodičům a jejich dětem neformální společenské setkávání. Za tímto účelem sdružení provozuje centrum volnočasových aktivit a nabídkou zájmových kroužků, kurzů, veřejných přednášek, seminářů a představení různých žánrů, a tím současně oživuje společenský život města Uherského Hradiště a jeho okolí.⁷³

Přijala jsem nabídku ředitelky rodinného centra Mgr. Dagmar Mega k uspořádání přednášky na téma: „Výchova bez násilí- o neúčelnosti tělesných trestů ve výchově dětí“. Při přípravě přednášky jsem využila poznatků, které jsem získala při práci na Bakalářské práci. Mým záměrem bylo seznámit rodiče s negativními důsledky užívání tělesných trestů a zdůraznit výhody výchovy bez násilí. Na tuto přednášku bude navazovat podzimní cyklus seminářů, které mají seznamovat rodiče s výchovnými postupy jako alternativou k tělesným trestům. Tyto semináře budu připravovat ve spolupráci s lektory, kteří absolvovali metodický výcvik a mohou metody efektivní výchovy vyučovat. Mým úkolem při budoucí spolupráci s rodinným centrem bude koordinace jednotlivých seminářů v duchu výchovy bez tělesných trestů a iniciace spolupráce rodinného centra s pedagogicko- psychologickou poradnou a Sociálním odborem Města Uherské Hradiště.

Při přípravě přednášky jsem vycházela ze své bakalářské práce a publikací:

Vývojová psychologie- M. Vágnerová

Cesta životem- P. Říčan

Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy- J. Čáp

Po dobrém nebo po zlém?- Z. Matějček

Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly- Sal Severe

⁷³ Zpráva o činnosti rodinného centra Akropolis za rok 2008.

6.1.1 Přednáška na téma: Účelnost tělesných trestů v rodinné výchově

Přesto, že 20. století je nazýváno “ Stoletím dítěte“, v naší české kultuře se tento termín zabydluje velmi pozvolna i ve století 21. Výchovu dětí bez „pohlavků“ si valná většina neumí ani představit, stačí kliknout na internetovou diskusi na téma tělesných trestů. Výchova metodou „ škoda každé facky, která padne vedle“ je bohužel pořád vděčně podporována napříč generacemi. Rodina je to základní prostředí, které dítě „vybaví“ pro jeho budoucí život. Odtud vyrazí do světa se základní výbavou, která mu bude buď pomáhat na cestě životem nebo si tuto „ výbavu“ povleče celý život jako kouli na noze.

V českých rodinách je užívání tělesných trestů poměrně běžnou součástí výchovy. Ve většině evropských států je to ze zákona zakázáno.

Tělesným trestem je: pohlavek, facka, tahání za uši, za vlasy, kopnutí, bití „ na zadek“ rukou či předmětem, namáčení rukou do soli, pepře, sprchování dítěte jako zvládnutí jeho záchvatu vzteku a jistě si sami dokážete doplnit ostatní formy tělesných trestů, které jste zažili, viděli nebo možná užili. Mezi tělesné tresty jsou řazeny i různé psychické formy trestů - vyhrožování, strašení, zastrasování (třeba křikem), zavírání do tmavých místností - tolik oblíbená forma trestu z dob mého mládí a opět si můžete dosadit další způsoby, jak prosadit u dítěte svůj pohled na jeho výchovu. Tělesným trestem je prostě vše, co u vašich dětí vyvolá úzkost, vzdor, vztek a pláč. A čím častěji tento výchovný nástroj použijeme, tím obtížněji bude naše dítě „ fungovat „ v dospělosti.

Užívání tělesných trestů sebou přináší tato rizika:

- negativně ovlivňují jejich vnímání sebe sama- sebedůvěru, sebeúctu a sebezpojetí
- zvyšuje jejich agresivitu, sklony k šikanování druhých
- zhoršuje vztahy mezi rodiči a dětmi
- zpomaluje jejich vývoj
- zhoršuje schopnost navazování společenských vztahů
- jsou pokořující a zraněné city vyvolávají hněv nebo pomstychtivost
- neučí odpovědnému rozhodování

Tělesný trest má dopad i na rodiče- po potrestání dítěte je většinou přepadnou výčitky svědomí, pocit vlastního selhání a nedostatečnosti, zahanbení- a to rozhodně nejsou pocity, které by prospívaly a podporovaly naše sebevědomí, dobrou psychickou kondici. A tu každý rodič bezesporu potřebuje.

Kdy nejčastěji se nám chce dítě ztrestat?

Když se o něj bojíme? Když jsme bezradní? Když máme pocit selhání v jeho výchově? Když zlobí? Co to znamená- „zlobí“? Třeba to, co považujeme za „zlobení“ je jen přirozený projev toho, že se naše dítě normálně vyvíjí.

(Pokud bychom se sebekriticky zamysleli nad situací, která potrestání „těl.trestem“ předcházela, překvapivě často není účelem „něco“ napravit, odstranit chybu v chování, ale spíš důsledkem našeho momentálního psychického stavu- stres, napětí, úzkost, zlost. Těl. trest má funkci spíš našeho ventilu těchto stavů než funkci opravdu výchovnou).

Když dítě dostane na zadek, obvykle přestane zlobit. Protože se chová správně, rodiče jsou spokojeni a usoudí, že to zabralo. Anebo se začne dítě po chvíli předvádět znovu a rodič mu opět naplácá, protože předtím se zdálo, že to funguje. Dítě se pak chvíli chová dobře, ale pak se k zlobení vrátí, rodič ušetří další plácnutí a tak pořád dokola. Mnozí rodiče se do tohoto koloběhu nechají zatahnout. Tento kolotoč vyplývá z toho, že tělesné tresty sice poskytují pocit vnější kontroly nad chováním dítěte, ale v žádném případě nepovzbudí k zodpovědnému rozhodování. Tím, že dítě dostane na zadek bývá problém obvykle pro obě strany vyřešen, ale v podstatě tělesný trest odvedl pozornost od problematického chování. Děti, které jsou často trestané bývají nejisté, mívají nízké sebevědomí, mohou být náladové, stahují se do ústraní, mají sklon přehnaně reagovat a být agresivní.

Rodiče používají tělesné tresty třemi způsoby: impulzivně, v hněvu a promyšleně.

Impulzivní přístup se běžněji používá u malých dětí, rodiče plácnutí ani nemyslí vážně. Obvykle dítě popadnou a plácnou, téměř automaticky nebo reflexivně.

Nevýhody : nedůslednost- trest souvisí s naší náladou, příliš časté užívání trestu dítě vede k domněnce, že násilné chování je normální součástí života, dítě se pak chová slušně jen pod dohledem, pokud je bez dozoru, je nekontrolovatelné, existuje riziko, že v budoucnu potřeba tělesných trestů ještě vzroste, je vzorem negativního chování pro děti.

Trestání v hněvu je nejčastější a nejnebezpečnější způsob trestu. Je vždy impulzivní a hrozí nebezpečí, že svému dítěti ublížíte. Ztrácíte sebekontrolu před dítětem. Člověk, který se vzteká působí na okolí buď směšně nebo budí strach a to rozhodně nejsou pocity, na kterých lze budovat úctu dítěte k rodičům. Tímto způsobem děti učíte, aby v hněvu reagovaly hrubou silou. Ukazujete jim, že když jsou rozzlobené, nemusí se ovládat, protože vy se také neovládáte.

Promyšlené trestání používají rodiče plánovitě, kdy dítě upozorní, že za určité jednání dostane výprask. Rodiče netrestají v hněvu, jednají klidně. To vede k domněnce, že takový tělesný trest je přijatelný a má své výchovné opodstatnění. To je sice možné, ale stále je to vzor negativního chování. Navíc hrozí, že při jeho užívání nebudete důslední a nedůslednost problém vždy zhoršuje. A navíc neučí odpovědnému rozhodování. Místo výchovy způsobem čin-trest, raději čin- důsledek, vede k učení odpovědného jednání.

Zjednodušeně řečeno, žádné období není vhodné pro použití TT a v žádném období není pro takové jednání omluva. Naopak, jsou vývojové etapy, kdy užíváním TT rodiče riskují ztrátu důvěry svého dítěte (pokud ji vůbec měli) a tím pádem i své autority, tzn. možnosti mít na dítě nějaký vliv. Takovým obdobím je puberta a adolescence. Znalost „specialitek“ těchto etap vývoje dítěte může rodičům podstatně pomoci v jednání s potomky, „až to přijde“.

Poznatky, které by mohly pomoci při výchově

1. Těhotenství - podle hesla „Šťastná maminka, šťastné dítě“ bychom se mohly řídit prakticky po celé období dětství, ale minimálně do 5 let je to nesmírně důležitá zásada.

V ideálním případě je dítě chtěné, radostně očekávané, budoucí maminka v klidu a pohodě po dobu těhotenství. Dodržuje správnou životosprávu, včetně spánkového režimu a nemá větší zdravotní potíže, než je v těhotenství obvyklé- je to pro budoucí děťátko výborný start do života.

2. Kojenci - do 1. roku

- potřeba jistoty a důvěry- vytváření vztahu k okolnímu prostředí má klíčový význam pro počáteční vývoj dítěte, nedostatečné uspokojení této potřeby sebou přináší rizika potíží v budoucím chování dítěte

- vztah matka (rodič)-dítě, schopnost matky chápat a uspokojovat potřeby dítěte, tím mu matka zároveň potvrzuje jistotu jejich vztahu a buduje důvěru v okolní svět
- klidné rodinné prostředí- dobrý sluch kojenců
- poznávání okolního prostředí prostřednictvím úst, přiměřené množství podnětů, lidský hlas, jako předpoklad rozvoje osobnosti dítěte a rozvoje řeči
- pouze přijatelně spokojená matka může dobře plnit svou mateřskou roli, dlouhodobě frustrovaná své napětí přenáší i na dítě- když budu podrážděná, začne být neklidné („zlobivé“) i dítě
- jednoznačná a jasná komunikace s dítětem- pro malé dítě má největší význam chování matky, její názor přejímá a je základem jeho sebehodnocení
- mezi 6.-9. měsícem začíná dítě odlišovat matku od ostatních lidských bytostí. Strach z cizích lidí je jeden z nejdůležitějších signálů normálního vývoje
- matka svými reakcemi poskytuje dítěti informaci o jeho hodnotě a významu- tzn., jak se bude dítě do budoucna vnímat (základy sebepojetí dítěte).
- Pláč miminka je jeho vyjádřením nespokojenosti, čím delší je interval ke zklidnění miminka, tím nereálnější šance, že bude vnímat svět kolem sebe jako bezpečné místo a zdroj jistoty

3. Batole - 1.-3. rok – období pozvolného odpoutávání dítěte z těsného vztahu s matkou, postupné uvolňování vazby, které měly význam pro předchozí vývoj, ale nyní by byly na překážku dalšímu vývoji (rozvoji vlastní identity),

- období potřeby sebeprosazení- „ já sám“ a „ já chci“, období poměrně nešťastně označováno jako „období prvního vzdoru“, protože se nejedná o vzdorovitost dítěte, nějaký projev, který je potřeba utnout hned zkraje, ale o způsoby, kterými dítě zkouší reakce okolního světa na svou osobu, chcete-li- experimentování s vlastní vůlí, novou dovedností, kterou zkouší podobně jako řeč nebo pohybové dovednosti, a z tohoto pohledu je jen logické, aby se jim ze strany okolí dostávalo zpětně co nejvíc příznivých reakcí – potřeba důvěry a jistoty stále trvá

- je nezralé a nemá dostatek zkušeností, aby odhadlo důsledky svého jednání, neumí tlumit nebo přerušit to, co právě dělá nebo dělat právě chce- pokud se mu v tom rodič snaží zabránit, většinou následuje bouřlivá reakce ze strany dítěte a mnohdy i rodiče- je to zbytečné, sebeovládání tyhle děti ještě neumí. Vždyť i pro dospělého je schopnost sebeovládání někdy „ oříšek“. Proto není dobrý nápad vytrhnout dítě z jeho činnosti prostým „ pojd', jdeme domů“, „ pojd' papat“ a podobně a následně sbírat vzpouzející se uzlíček, který se vzteká, případně mu ještě plácnout jednu na zadek, aby se přestalo vzpouzet naší vůli.

-pravidla chování si osvojuje pozorováním skutečného chování lidí- pokud se nějaké opakuje, dítě je chápe jako určité pravidlo, které napodobuje

- slovním sdělením rodičů- naučí se jaká pravidla v jeho světě platí a proč je dobré, aby platila právě tato pravidla
- přijímání norem je snadnější, když je jednání ostatních v souladu s tím, co říkají (např.může dítě mást, když mu rodič káže, že se máme snažit s druhými domluvit- dítě se na pískovišti přetahovalo o lopatičku, a pak se před dítětem pohádat v obchodě s prodavačkou)
- stanovení pravidel vyhovuje dětské potřebě orientace ve světě- potvrzuje předvídatelnost situací, lépe se mu daří rozlišovat, jaké chování je žádoucí a jaké ne- rodičovská solidarita- jestli něco ne, tak pokaždé a oba rodiče
- dítě napodobuje takové chování, které se mu zalíbilo. Vzhledem k tomu, že pro dítě jsou nejdůležitější rodiče, napodobuje nejčastěji jejich chování a chování svých sourozenců. Velmi často dělá totéž, co jiní, aniž chápe příčinu jednání.

Je proto zbytečné nepřiměřeně trestat projevy sebeprosazování („vzdoru“), lámat vůli dítěte z obavy, že takto se bude chovat pořád. Je to přirozený projev vývoje a na nás je rozumným způsobem tyto projevy vůle u dítěte usměrňovat.

4. Předškolní věk- mezi 3.-6. rokem

-v sebehodnocení závislé na názoru jiných, zejména rodičů. Rodiče ovlivňují dítě svou citovou vřelostí, svými požadavky a spokojeností s jejich naplněním, svým chováním a slovním vyjádřením názoru na dítě. Dítěti vůbec nepomůže k vlastnímu příznivému

hodnocení neustálé kritizování, pohlavkování a jednání formou příkazů a zákazů(„ Půjdeme domů!“, „Proč?“, „ Protože jsem to řekl!“- tento rozhovor proběhl mezi otcem a asi pětiletým synem na koupališti). Názor dospělých na svou osobu přejímá absolutně.

- mají majetnické sklony- často zdůrazňují co je jejich a nechtějí se dělit
- mají sklony se vychloubat- s věcmi i s člověkem, který je pro ně zdrojem jistoty a vlastní sebeúcty- „ můj tatínek je lepší!“
- mají potřebu aktivity a to takové, za kterou jsou chváleny a uznávány ze strany dospělých. Pocit úspěšnosti posiluje sebeúctu dítěte a z ní vyplývající sebejistotu.
- Dítě ještě nemá vlastní názor na to, co je správné a co ne- přejímá názor té dospělé osoby, kterou uznává, až ke konci 6. roku teprve začíná rozlišovat žádoucí a nežádoucí chování a pociťovat vinu za nežádoucí chování. V batolecím věku se dítě stydělo, jen když bylo dospělým pokáráno, ke konci předškolního roku se však s normami chování ztotožňuje, samo pociťuje porušení normy jako něco nepříjemného-začíná se rozvíjet dětské svědomí.
- Rozvíjí se chování s orientací na druhé- pozitivní vztah k druhým, respektující ostatní- pokud byly uspokojeny základní potřeby- jistota a bezpečí, které získaly základní důvěru v život a svět považují za relativně bezpečný. Děti, které se cítí nejisté a ohrožené toto chování rozvíjejí obtížně.
- Objevují se různé druhy agresivních projevů- u mladších spíše fyzické, u starších dětí spíše slovní- pro hodnocení agresivního chování u předškolních dětí je důležité:
- Proč- co takové jednání vyvolalo nebo jestli jde o návyk takto reagovat
- Zda dítěte chápe důsledky svého jednání
- Zda je dítě schopno své chování ovládat (v předškolním věku se tato schopnost teprve rozvíjí)

V tomto období je pro dítě rodič absolutní autoritou, přejímá jeho názory a postoje na to co je správné a co ne a řídí se jimi, motivací pro žádoucí chování je pozitivní, příznivé hodnocení dospělých, kteří mají pro dítě význam. Pozitivním hodnocením si dítě posiluje příznivé mínění o sobě a to hraje významnou roli při utváření obrazu o sobě. Rodiče mají největší vliv

na dítě během jeho vývoje, mají jeho důvěru a proto by bylo velkou chybou ji zklamat a dítě vystavit ponížení z tělesného trestu právě v tomto období. A pokud není rodinné prostředí zdrojem nepříznivých zkušeností- despotický rodič, přehnaně ochranný, citově chladný, krutě trestající, neustále se hádající rodiče, tísnivá atmosféra rodinného prostředí, zanedbávající potřeby dítěte, a jiných dítě stresujících situací, můžete si poblahopřát, tímto obdobím končí váš rozhodující vliv na zdárný vývoj vašeho dítěte. V dalším příznivém působení na vašeho potomka vám odtud budou pomáhat vzdělávací instituce- školy, zájmové kroužky, sportovní kluby, vrstevníci, média a další žádoucí i méně žádoucí skupiny, které váš potomek do svého života přibere.

Přesto budete potřebovat ještě hodně duševní vyrovnanosti, abyste mohli svým dětem vytvořit přátelské a důvěry hodné prostředí, plné pochopení pro různá specifika jejich vývoje a pro udržení vlastní pohody.

5. Školní věk

a) Raný školní věk- od 6-9 let

b) Střední školní věk- od 9-12 let

c) Starší školní věk – od 12-15 let- puberta

- a) Nástup do školy je pro vývoj dítěte výrazným mezníkem jeho života. Jeho potřeba příznivého hodnocení, kterého se mu od rodičů dostávalo, je konfrontována se školní úspěšností či neúspěšností. Škola ovlivňuje dětské sebehodnocení zásadním způsobem a školní neúspěchy mohou výrazně ovlivnit další směřování dítěte. Důležitým faktorem je také míra významu, jaký rodiče školnímu vzdělání přisuzují a jak se tento význam promítá do rodinného života- jestli rodiče čtou, mají profesní role, ke kterým je vzdělání potřeba, rodina navštěvuje kulturní akce - divadla, koncerty, výstavy, muzea, apod. Osobnost pedagoga (paní učitelky) má rozhodující význam pro to, jak úspěšné či neúspěšné si dítě bude ve škole připadat. V období raného školního věku má pro dítě větší význam, než kdykoli později- má pro dítě význam opory, kterou mělo v rodině, pokud se učitelce podaří je získat, bude dítě pravděpodobně i lépe pracovat- „aby udělalo paní učitelce radost“. Rodina je pro ně zdrojem jistoty a uspokojování potřeb, je jeho zázemím. Přirozená potřeba dítěte- kladné hodnocení a úspěšnost je stále velmi silná a neúspěchy je samotné stresují. Moc mu nepomůže rodinné

prostředí, které v něm vyvolává obavy z trestů za selhání. Každý z nás si dovede představit, jak vypadá náš výkon, když jsme pod nepříjemným tlakem nadřízených, případně jak hloupě chybujeme, když nás tísní obavy, abychom žádnou chybu neudělali. Cenu, kterou platíme za promítnutí svých ambicí do našich dětí, je hodně vysoká, pokud stejné ambice nemají i naše děti.

Důležitou roli v tomto období hrají i sourozenci : rodiče většinou nemají stejné nároky na všechny své děti, pro dítě je však vždy důležité, zda je v rodině považováno za úspěšné nebo ne

- jedináčci bývají pod větším tlakem rodičů, co se týká školní úspěšnosti
 - prvorozené dítě může mít v rodině tutéž pozici ve smyslu naplnění očekávané úspěšnosti jako jedináčci, bývají manipulováni do role staršího a odpovědnějšího sourozence, víc se od něj očekává,
 - mladší sourozenec zase bývá srovnáván se svým starším sourozcem- pokud je starší úspěšnější, bývá rodiči vyzvedáván jako vzor a někdy se stává nedosažitelnou konkurencí. Pokud úspěšnější nebyl, slouží jako odstrašující případ a mladší sourozenec se může stát náhradní nadějí rodičů. Důraz, který rodiče kladou na školní úspěšnost svých dětí je jedním ze zdrojů stresu, kterému je dítě vystaveno. Tělesné tresty tuto situaci ještě vyostřují a tak je zaděláno na potíže v chování i ve vývoji osobnosti dítěte.
- b)- rodina je stále důležitým zázemím, které dítěti poskytuje pocit bezpečí
- děti si už většinou zvykly na školní prostředí a už vědí, jak se ve škole mají chovat
 - to jak je hodnotí rodiče a učitelé má stále význam a ovlivňuje jeho sebepojetí, dítě takové hodnocení vnímá jako dané a podle toho se chová-jestli je bude učitel hodnotit jako líného lajdáka, který myslí jen na lumpárny a rodiče toto hodnocení rozhodí natolik, že dítě doma zfackují- může se stát, že pokud bude tento názor dítě slyšet častěji, začne se tak opravdu chovat
 - názor dítěte se stává trvalejším a méně ovlivnitelnějším

- vztah k učiteli se mění-je neutrálnější, mladší děti ještě ochotně žalují na provinilce paní učitelce, starší děti už ne, je pro ně důležitější mínění ostatních spolužáků než pana učitele (učitelky), jak tomu bylo v předchozích letech.
- Vzniká potřeba kontaktu s vrstevníky, potřeba uplatnění mezi nimi, být jimi přijímáno a oceňováno- pro tuto potřebu jsou ochotni i porušovat dosud dodržované normy chování, větších úspěchů dosahují děti otevřené, přátelské, se smyslem pro humor, aktivity ostatních nekazí,dobře spolupracující s ostatními, ty, které se chovají nejistě, neumí navazovat kontakty s druhými dětmi, jsou ostatním nějak nepříjemné nebo se nějak odlišují od dětmi uznávaných standardů- zjevné projevy, zda jsou ostatním příjemné nebo ne, vlastnictví nějaké atraktivní věci , mívají problém s uspokojováním této potřeby, po nepříjemných zkušenostech s navazováním těchto kontaktů, se spíš kolektivu ostatních vyhýbají, bývají samotářské a z izolovanosti i nešťastné
- Snaha o uznání a pochvalu ze strany dospělých- rodičů, pedagogů- začíná být vytěšňována snahou o dosažení uznání u vrstevníků- opět je uspokojována přirozená potřeba, která je součástí vývoje.
- U nezralých dětí je možné se setkat s tendencí, hledat ochranu u autority, obrana může být i aktivnější- dítě se snaží prosadit za každou cenu. Může být agresivnější, mstivé, zlomyslné vůči ostatním, kteří ho nechtějí
- Vliv médií a to vizuálních- lépe si pamatují to co viděly než jenom slyšeli, to co vidí chápe jako skutečnost, čtený příběh podporuje rozvoj jejich představivosti
- Rozvíjí se rodičovské chování, nejen u dívek, projevuje se i ve vztahu ke zvířatům

c) Puberta- starší školní věk

- období přechodu mezi dětstvím a dospělostí
- tělesné změny podmíněny hormonálními změnami-důsledkem toho: náladovost, přecitlivělost, ztráta bývalé jistoty a stability, napětí
- sebeovládání stále nezralé- větší impulzivita
- výkyvy v sebehodnocení- cítí se být dospělými a okolí s nimi jedná jako s dětmi

- vztahovačnost jako projev vnitřní nejistoty
- zranitelnost jejich sebeúcty
- jedna z možných obran- návrat k nižšímu vývojovému stádiu- čím je závažnější zátěž, tím dětinštěji se chová, trvá tak dlouho, jak to dítě vzhledem ke své zralosti a vyrovnanosti potřebuje, odpoutávání se od reality únikem do fantazie- nemusí respektovat žádná omezení, může si tak vytvářet rovnováhu ke skutečným, často méně přijatelným skutečnostem
- dítě se snaží poznat a pochopit svět kolem sebe, pubescent uvažuje o tom, jaký by být měl
- mění se způsob uvažování – aktuální výkony nejsou důležité, protože současné neuspokojení může být vyváženo v budoucnosti- začali uvažovat o budoucnosti, v dětství znamenal takový odklad definitivní zmaření (teď nebo nikdy x buď teď nebo později)- další vývojový posun
- ale také opačně- význam výkonu teď nemusí trvat věčně- určitá nejistota, která mladší školáky nezatěžovala
- je hyperkritický- dovede si představit různé varianty čehokoli, vybere tu nejideálnější a ta se mu pak jeví jako jednoznačná, odmítá o ní pochybovat a volit nějaký kompromis a pokud dospělí uvažují nebo jednají jinak, obviňuje je z neschopnosti, pokrytectví, zbabělosti atd.
- má potřebu polemizovat- procvičuje si tím své intelektové schopnosti, potvrzuje jejich kvalitu a dokazuje, jak skvěle je schopen uvažovat
- má pocit, že jeho myšlenky a pocity jsou výjimečné- on uvažuje jinak než ostatní a tato výjimečnost mu poskytuje jakousi ochranu- „ mně se nemůže nic stát, já neotěhotním, mě drogy nemůžou ublížit“
- je radikální- jeho nechuť ke kompromisům vyplývá z jeho nezralosti- je obranou nějakého postoje, jehož změna by ohrožovala jistotu- ohrožovala by jednoznačnost nějaké situace

- emoční nevyrovnanost, zbrkllost a nezralost vedou ke zkratkovitým zobecňováním- „všichni dospělí jen lžou“, „nikdo mně nerozumí“
- sebeúcta je labilní a zranitelná
- odmítá podřízenou roli- nekonečná polemika s názory dospělých jej uspokojuje, protože potvrzuje hodnotu jeho vlastních schopností, komunikace s dospělým je provázena vzájemným neporozuměním a napětím- viz. Vztahovačnost a přecitlivělost x netrpělivost a únava dospělých z neplodných věčných diskusí „o ničem“
- odklon od hodnotového systému rodiny, velký význam hodnotového systému vrstevníků
- vývojová potřeba odpoutání se od rodiny- nevede ke zrušení citové vazby k rodičům, ale k její proměně- dětská závislost musí být nahrazena zralejším a vyrovnanějším vztahem, jestliže rodina neplnila dostatečně své funkce ve smyslu uspokojování potřeby bezpečí a jistoty, bývá vazba na rodiče deformována. Vzájemné citové vazby jsou buď slabé nebo příliš silné, nemůže vývojová potřeba odpoutání se od rodiny uspokojivě proběhnout a dospívajícímu pak chybí jedna vývojová zkušenost, která se spolupodílí na harmonickém vývoji osobnosti dítěte (dospívajícího).
- Důležité jsou vztahy s vrstevníky a první lásky.

Ještě pořád si myslíte, že pohlavkovat pubertáka je ten správný nebo snad nezbytný výchovný styl?

6.1.2 Vyhodnocení přednášky

Přednáška se konala 9. 4. 2009 za účasti 8 maminek v uvolněné atmosféře a úzký okruh účastníků umožnil otevřenější diskusi na téma tělesných trestů. Některé maminky otevřeně přiznaly, že své děti, ve věku od 3 do 7 let „bijí“ nebo „bily“, ale vadí jim to a raději by to nedělaly. Od přednášky očekávají doporučení, jak se tělesným trestům vyhnout. Také připustily, že pokud se k tělesným trestům uchýlí, většinou si vybaví vlastní zkušenost z dětství. Dvě z osmi maminek připustily, že v dětství byly bity také. V přednášce (besedě) jsem se věnovala vývojovým potřebám dětí v batolecím, předškolním věku i v mladším školním věku, protože tato období zajímala zúčastněné maminky nejvíce. Beseda trvala dvě

hodiny. Na přednášku bude navazovat cyklus seminářů, zaměřených na metody výchovy bez tělesných trestů.

7 PŘÍNOS SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Hledisko sociální pedagogiky ukazuje, jak široký je rámec problematiky tělesných trestů v rodině prostřednictvím její mezioborové propojenosti s dalšími vědními obory. Problematiku lze díky sociální pedagogice nahlédnout z hlediska pedagogického a sociálního, psychologického i právního. Jedním z úkolů sociálního pedagoga je, podle mého názoru, právě činnost spojená s realistickým osvětovým působením na ostatní členy společnosti. Kdo, když ne sociální pedagog by měl propagovat výchovu v rodinách bez násilí?

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala problematice tělesných trestů z hlediska jejich efektivity při výchově. Podnětem pro mne byl návrh bývalé ministryně pro lidská práva a menšiny Džamily Stehlíkové na schválení zákona zakazujícího tělesné tresty v rodině. Zajímalo mne hledisko oborů, které mezioborově propojuje sociální pedagogika, zejména psychologie, sociologie, pedagogiky a práva. Metodou analýzy cizích textů jsem sbírala všechna PRO, které mohou přesvědčit českou společnost, že přijetím zákona neztrácí rodiče svá zákonná práva a nejedná se o snahu státu regulovat privátní sféru rodiny.

Cílem mé práce bylo hledání odpovědi na otázky:

- Jak mohou ovlivnit tělesné tresty zejména psychický vývoj dítěte?
- Je právní rámec ochrany proti domácímu násilí dostatečný?
- Není užívání tělesných trestů v rozporu s ustanoveními Úmluvy o právech dítěte?
- Nedopouští se naše společnost tolerancí k tělesným trestům v rodině porušování práv dětí?

Právní předpisy charakterizuje nejednoznačnost formulace s možností jejího výkladu a tak je tomu i s Úmluvou o právech dítěte. Nemohu jednoznačně tvrdit, že by bylo nepřijetí zákona o zákazu tělesných trestů v rozporu s Úmluvou o právech dítěte. Nicméně se domnívám, že užívání tělesných trestů JE porušením článku 19 Úmluvy o právech dítěte a tolerancí tělesných trestů společnost PORUŠUJE dětská práva. O škodlivém vlivu tělesných trestů na vývoj psychiky v dětství vypovídají studie dětských psychologů a klinických psychologů. Příliš přísně trestající, emočně chladný, dítě ponižující nebo zesměšňující styl výchovy je jednou z možných příčin poruch osobnosti. Výchova nemusí být ani příliš krutá, dlouhodobé působení i mírných tělesných trestů vede ke sníženému sebevědomí, pocitům nedostatečnosti a nedostatku sebeúcty u dětí. Ani nejnovější legislativní opatření proti domácímu násilí, z.č.135/2006 Sb. (zavedl *institut vykázaní*) nemůže zabránit dalším případům týrání dětí. Ve Švédsku se podnětem k zákazu tělesných trestů stal případ týrání tříletého děvčátka v roce 1975. V Česku roku 2009 nebyl zatím žádný ze známých případů týrání dětí dostatečně silným impulsem, aby společnost řekla jasné NE týrání dětí.

Přijetí zákona by bylo vyjádřením respektu k právům dítěte v naší společnosti. Bylo by konkrétním krokem k potvrzení proklamovaných výroků o významu dítěte pro společnost.

V historickém kontextu je tradice tělesných trestů sice pevně ukotvena v naší kultuře, nicméně se vznikem nových společenskovědních oborů, jako je sociologie a pedagogika, proniká i do naší společnosti v průběhu 19. století myšlenka výchovy bez násilí.

Výchova s tělesným trestem se vyznačuje využitím fyzické převahy dospělého nad dítětem. Neefektivita tohoto výchovného přístupu je dobře patrná v období dospívání dítěte, v období puberty a adolescence, kdy tělesné tresty ztrácí najednou účinnost, problém většinou neřeší a celkovou situaci mohou jen zhoršit o mezigenerační konflikt. Tehdy rodič ztrácí „účinnou“ výchovnou pomůcku, která se předtím vždy osvědčila a mohou se dostavit pocity bezmoci a vlastního selhání. Výchova bez násilí se vyznačuje využitím morální převahy dospělého nad dítětem, ve smyslu využití získaných zkušeností a osobnostní zralosti, která rodiči umožňuje vychovávat dítě vlastním příkladem.

Právo je výtvořem společnosti, odráží její normy a hodnoty a zpětně společnost formuje a reguluje vzájemné vztahy členů společnosti. Mezi společností a právem je reciprocita. Diskuse o nutnosti nebo zbytečnosti zákona, zakazujícího tělesné tresty v rodině je stejně bezpředmětná, jako kdyby zákonodárci diskutovali o účelnosti zákona, který nařizuje řidičům jezdit v obci maximální rychlostí 50 km/hod. Jistě by se našlo hodně odpůrců, kteří by argumentovali zbytečností zákona, který omezuje jejich práva a odvolávali se na lidskou schopnost odhadnout míru nebezpečnosti svého jednání. Například: „ Já vím, jak mám jezdit, přece se nepoženu přes dědinu jako blázen, abych někoho zabil. Je ovšem možné, že budu spěchat, a potom musím jet pochopitelně rychleji“. Podobné je to i s užíváním tělesných trestů. Víme, kde je hranice, ale ve zlosti je možné, že přitlačíme trošku víc, než obvykle.

V současnosti je dostatek informací o škodlivosti výchovy bez lásky a s násilím. Obě formy výchovy, nedostatečná saturace potřeby emoční blízkosti i neustálé kritizování, zesměšňování a tělesné trestání dětí poškozují zdravý vývoj osobnosti dítěte. V zájmu celé společnosti by mělo být co nejméně těchto dětí. Informovanost společnosti, *výchova* společnosti pro výchovu bez násilí by mohl být jeden z klíčových úkolů sociálního pedagoga.

RESUMÉ

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na efektivitu tělesných trestů. Můj zájem podnítila bouřlivá reakce odborné i laické veřejnosti na návrh bývalé ministryně pro lidská práva a menšiny Stehlíkové o přijetí zákona, který by zakazoval tělesné tresty v rodinách. Práci jsem rozdělila na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se věnuji problematice negativního vlivu tělesných trestů na vývojový proces dítěte, zejména vývoj jeho osobnosti, jaká je legislativní ochrana dětí před domácím násilím a zda nedochází užíváním tělesných trestů a tolerancí k tělesným trestům v naší společnosti k porušování práv dítěte podle Úmluvy o právech dítěte, která je součástí českého ústavního pořádku. Pro odpovědi jsem zvolila metodu analýzy cizích textů z oblastí, které propojuje sociální pedagogika: psychologie, sociologie, sociální pedagogika a právo. Kořeny tradice rodinné výchovy jsem hledala v nedávné minulosti, v 19. století, které se vyznačuje převratnými sociálními změnami a vznikem či postupným vývojem nových vědních oborů – sociologie a pedagogiky. Změny ve společnosti, přerod z tradiční na moderní společnost, přinesly změny i v pohledu na osobnost dítěte a jeho význam pro společnost. V období průmyslové revoluce sice bylo dítě chápáno jako levná pracovní síla, ale množící se poznatky ze všech vědních oborů, zejména pak vydávání pedagogických úvah a postřehů vychovatelů šlechtických dětí, pohled společnosti na dítě pozvolna měnilo. Co se ovšem neměnilo, byla krutost trestů, kterými byly děti vychovávány. A také chápavý přístup společnosti k trestajícím rodičům. Již Jan Amos Komenský nabádal rodiče, zejména matky, v Informatoriu školy mateřské k laskavé a trpělivé výchově svých dětí a varoval před surovým zacházením a přílišným trestáním. Poznatky psychologie jeho obavy potvrzují. Vývojová psychologie nabízí možnost pochopení dospívání dítěte jako řetěz zákonitých změn, které nastávají v zákonitém pořadí. Psychologové Freud, Piaget, Kohlberg, Erikson aj. rozčleňují vývojová stádia podle různých kritérií, např. podle schopností myšlenkových operací – Piaget. Erikson rozčlenil lidský život do 8 stadií a zahrnul do členění stadií nejen psychologické, ale i biologické a sociologické hledisko. Erikson každé z vývojových období definoval úkolem, jehož má být dosaženo v rámci duševních a tělesných schopností.⁷⁴ Na příkladu Eriksonova členění vývojových stadií jsem se pokusila

⁷⁴ Říčan, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s.:il, ISBN 80-7367-124-7, s.45

demonstrovat nesmyslnost užívání tělesných trestů při výchově dětí a dospívajících. Klinická psychologie se zabývá léčbou poruch osobnosti a výzkumy naznačují významný vliv špatné výchovy v dětství na pozdějších patologických změnách osobnosti.

Čtyřicet let života v socialismu nemohlo neovlivnit přístup několika generací k rodinné výchově. Poznamenal generace rozporuplností hláсанých principů a skutečného jednání a nerespektováním základních práv dospělých, natož dětí. Společenské změny v souvislosti se změnou politického režimu po roce 1989 vnáší nové možnosti i do pojetí rodinné výchovy. S pádem „železné opony“ má naše společnost příležitost k rozšíření obzorů i poznáváním přístupů ostatních národů k jejich dětem. Za vzor přístupu k dětem a jejich právům bývá dáváno Švédsko, jako první země na světě, která přijala zákon o zákazu tělesného trestání dětí. Cesta k tomuto legislativnímu opatření trvala 50 let. Pokud by naše společnost chtěla vykročit stejným směrem, je nejvyšší čas vydat se na cestu. Českou rodinu charakterizuje vysoká rozvodovost, která postihuje každé druhé manželství. Tento jev nutně ovlivňuje i rodinnou výchovu dětí, které v manželstvích i nesezdaných soužitích dospělých figurují. Jestliže hovoříme o rodinné výchově, je nutno počítat i s faktem, že dítě vychovává jeden rodič nebo má vlastní rodič nového partnera a ten může do výchovy nevlastního dítěte zasahovat také. Česká společnost je podle neoficiálních výzkumů velmi shovívavá k užívání tělesných trestů. Rodiče je často považují za nezbytný prvek výchovného působení na dítě. Naprostá většina výchovných publikací, které jsou rodičům k dispozici, jim tento názor vyvrací a nabízí alternativní výchovné metody. To vede k domněnce, že rodiče tyto výchovné příručky nečtou a při výchově svých dětí se řídí modelem výchovy, který jim předala předchozí generace.

Dnes již bývalá ministryně Stehlíková, která rozvířila diskusi o tělesných trestech svým návrhem zakázat je zákonem, byla vedena snahou o zamezení případů domácího násilí na dětech a alarmujícím počtem týraných dětí. Podle bývalého předsedy Soudcovské unie, Jaromíra Jirsy by se jednalo o nepřípustný zásah státu do rodičovských práv a není důvod pro takové legislativní opatření. Práva dětí jsou v Česku chráněna Úmluvou o právech dítěte, které jsou součástí našeho ústavního pořádku a zákony z trestněprávní oblasti. Nicméně podle pracovníků Oddělení sociálně právní ochrany dítěte v Uherském Hradišti je legislativní ochrana nedostatečná.

Inocenc Arnošt Bláha, zakladatel Brněnské sociologické školy, definuje sociální pedagogiku jako pedagogiku orientovanou na určitý praktický zřetel, k tomu, „co má být“.⁷⁵ A takovým směřováním je kromě prevence i osvětová činnost, ke které by měla přispívat i má bakalářská práce.

Obsahem praktické části mé bakalářské práce je koncept přednášky na téma: *Neúčelnost tělesných trestů při výchově dětí*, kde jsem využila poznatků, získaných při studiu podkladů k bakalářské práci. Přednáška pro rodinné centrum otvírala cyklus seminářů s tematikou výchovy bez násilí, který bude v rodinném centru zahájen na podzim a na jehož přípravě spolupracuji.

⁷⁵ Bláha, I. A. *Sociologie dětství*. 3. vyd. Praha: Ústřední učitelství nakladatelství a knihkupectví, 1946, 263 s. Publikace č. 1612-146, s. 31

ANOTACE

Ve své bakalářské práci se zabývám tělesnými tresty z hlediska jejich efektivity a možného negativního působení na tělesný a psychický vývoj dítěte. Problematiku tělesných trestů jsem zkoumala pomocí metody analýzy cizího textu a syntézy názorů odborníků z oblasti historie, psychologie, sociologie, práva a sociální pedagogiky. Zajímaly mne možnosti legislativní ochrany dětí před domácím násilím. Cílem mé bakalářské práce je osvětová činnost v oblasti rodinné výchovy. S tímto záměrem jsem také navázala spolupráci s rodinným centrem Akropolis v Uherském Hradišti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Tělesný trest, rodinná výchova, psychický vývoj, právní ochrana, psychologie, právo, sociologie, sociální pedagogika.

DESCRIPTION

In my bachelor thesis I deal with physical punishment in terms of its effectiveness and possible negative effects at the physical and psychological development of children. I was studying the issue of corporal punishment using the methods of analysis of a foreign text and synthesis of views of experts in the field of history, psychology, sociology, law and social pedagogy. I was interested in the possibility of legislative protection of children from domestic violence. The goal of my work is awareness raising activities in the field of family education. With this in mind, I have also established cooperation with the family center Akropolis in Uherské Hradiště.

KEYWORDS

Corporal punishment, family upbringing, psychological development, legal protection, psychology, law, sociology, social pedagogy.

LITERATURA A PRAMENY:

Literatura:

1. ANTIER, E. *Agresivita dětí*. [Přel. Křížová, K.] 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 104 s. ISBN 80-7178-808-2.
2. BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. [Přel. Hučínová, L.] 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 176 s. ISBN 80-7178-743-4.
3. BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. [Přel. Hučínová, L.] 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-862-7.
4. BLÁHA, I. A. *Sociologie dětství*. 3. vyd. Praha: Ústřední učitelství a knihkupectví, 1946, 263 s. Publikace č. 1612-146.
5. BLECHOVÁ, Z. *Jak lépe porozumět dětem*. 1. vyd. Olomouc: Fontána, 2004, 176 s. ISBN 80-7336-154-X.
6. BRDEK, M., JÍROVÁ, H. *Sociální politika v zemích EU a ČR*. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia, 1998, 392 s. ISBN 80-85963-71-X.
7. BUSCOTE, A. *Z pekla ven, žena v domácím násilí*. [Přel. Burger, M.] 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008, 176 s. ISBN 978-80-251-1786-6.
8. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 372 s. ISBN 978-80-246-013-7.
9. DOBSON, J. *Dětský vzdor*. [Přel. Šimonová, D.] 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1995, 179 s. ISBN 80-85495-37-6.
10. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha, 1996, 303 s. ISBN 80-85866-15-3.
11. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 655. ISBN 80-7178-463-X.

12. GOODY, J. *Proměny rodiny v evropské historii*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006, 229 s. ISBN 80-7106-396-7.
13. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
14. HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. [Přel. Štěpaníková, I.] 4. vyd. Praha: Portál, 2007, 165 s. ISBN 978-80-7367-283-6
15. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
16. JENÍK, Z., KREJČÍ, J. *Člověk a česká společnost na prahu 21. století*. 1. vyd. Opava: Nakladatelství Open Education&Sciences, 1999, 262 s. ISBN 80-901974-7-7.
17. KEJDOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z. *Právo a sociální politika*. Brno: IMS, 2007.
18. KEJDOVÁ, M. *Základy trestního práva*. Brno: IMS, 2006, 70 s.
19. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006, 160 s. ISBN 80-86429-41-5.
20. KLÍMOVÁ-FÜGNEROVÁ, M. *Naše dítě*. 10. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963, 424 s. (ISBN) 08-080-63.
21. KOHOUTEK, R. *Pedagogická psychologie*. Brno: IMS, 2006, 267 s.
22. KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D. et al. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008, 288 s. ISBN 978-80-904030-0-0.
23. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
24. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 200 s. ISBN 80-7315-004-2.
25. KRAUS, B. *Teorie výchovy*. Brno: IMS, 2006, 30 s.
26. LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství?* 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, 384 s.: 16 il. ISBN 80-7185-647-9.

27. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 5. vyd. Praha: Portál, 2000, 109 s. ISBN 80-7178-486-9.
28. MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti (předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk)*. 1. vyd. Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H+H, 1998, 207 s. ISBN 80-86022-21-8.
29. MORRIS, D. *Lidský živočich*. [Přel. Kovanda, J.] 1. vyd. Praha: Euromedia Group, 1997, 224 s. ISBN 80-7176-529-5.
30. PETRUSEK, M. *Společnosti pozdní doby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 460 s. ISBN 80-86429-63-6.
31. PRAŠKO, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 360 s. ISBN 80-7178-737-X.
32. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.
33. ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s.: il. ISBN 80-7367-124-7.
34. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. 3. vyd. Brno: Paido, 2006, 260 s. ISBN 80-7315-126-X.
35. SEVERE, S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. [Přel. Koldinský, M.] 2. vyd. Praha: Portál, 2007, 200 s. ISBN 978-80-7367-324-6.
36. SMRČKA, F. *Rozhovory s rodiči*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 150 s. (ISBN) 14-003-66.
37. SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. 1. vyd. Praha: EUROUNION, 1996, 134 s. ISBN 80-85858-30-4.
38. URBANOVÁ, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006, 191 s. ISBN 80-86898-4-6.
39. ÚZ. *Ústava české republiky, Listina základních práv a svobod*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2006, 192 s. ISBN 80-7208-587-5.

40. ÚZ. *Rodinné právo*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2006, 144 s. ISBN 80-7208-539-5.
41. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, 468 s. ISBN 80-246-0956-8.
42. VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí : definice – popis – následky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0.
43. VAŠINA, L. *Základy psychopatologie a klinické psychologie*. 1. vyd. Brno: IMS, 2006, 330 s. ISBN 978-80-87182-00-0.

Tištěné, internetové a jiné zdroje:

44. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
45. Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.
46. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
47. Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
48. <http://www.nasepenize.cz/news/123/ARTICLE/4529/2009-03-16>
49. <http://www.ochr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.GC.8.pdf>
50. <http://www.czso.cz/csu/ediciplan.nsf/aktual/ep-4>
51. <http://www.ivyzkumy.cz/?page=18&h=&id=13-10k> –
52. <http://www.nospank.net/durrant.htm> – 21k).
53. [http://Corporal punishment in Europe.png](http://Corporal%20punishment%20in%20Europe.png). 2008-06-19 15:51 UTC).
54. <http://www.novinky.cz/clanek/139738-soudci-jsou-proti-zakazu-pohlavkovat-deti.html> 13. 5. 2008
55. . MF DNES. MAFRA, a. s. *Názory*. 2. 10. 2008, s. 10, ISSN 1210-1168
56. HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. Pátek – neděle, 13. – 15. března 2009, 4.s. ISSN 0862-9587